

ΣΟΦΙΑ ΒΟΪΚΟΥ

ΨΙΘΥΡΟΙ
τον
ΒΑΡΔΑΡΗ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ:
20.000 ΑΝΤΙΤΥΠΑ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Ψίθυροι του βαρδάρη**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Σοφία Βόικου
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Ελένη Γεωργοστάθη
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Ηλίας Μασούρης
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ραλλού Ρουχωτά

© Σοφία Βόικου, 2016
© Φωτογραφίας εξωφύλλου: Serg Zastavkin/Shutterstock
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2016

Πρώτη έκδοση: Μάρτιος 2016, 20.000 αντίτυπα

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-1428-7
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-1429-4

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτίου.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Έδρα: Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Head Office: 121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

ΣΟΦΙΑ ΒΟΪΚΟΥ

ΨΙΘΥΡΟΙ
των
ΒΑΡΔΑΡΗ

ΑΛΛΑ ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΣΟΦΙΑΣ ΒΟΪΚΟΥ
ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ

Το κόκκινο σημάδι, 2009

Το ταξίδι της φωτιάς, 2011

Πικρό γλυκό λεμόνι, 2012

Στη σκιά του Αυγερινού, 2013

Το μυστικό της καταιγίδας, 2014

*Σε όσους σεργιάνισαν, πόνεσαν
κι αγάπησαν στους δρόμους της Σαλονίκης...*

Οι φωτογραφίες προέρχονται από την προσωπική συλλογή της κυρίας Κρυσταλλίας Μαλλιαράκη.

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Κάπου διάβασα πως η ψυχή κάθε παιδιού επιλέγει τον γονιό που θα τη φέρει στον κόσμο. Άραγε συμβαίνει το ίδιο και με τα βιβλία; Είναι το βιβλίο εκείνο που αποφασίζει από ποιον συγγραφέα και, κυρίως, πότε θα γεννηθεί; Πριν από λίγο καιρό, θα γελούσα με αυτή την ερώτηση. Τώρα όμως είμαι σίγουρη πως κάθε βιβλίο γεννιέται μόνο όταν αυτό το θελήσει, παρά τις όποιες φιλότιμες προσπάθειες του συγγραφέα του.

Αν και γέννημα θρέμμα Θεσσαλονικιά, κανένα από τα προηγούμενα πέντε βιβλία μου δε διαδραματίστηκε στην πόλη μου. Αν εξαιρέσει κανείς ένα μικρό πέρασμα της Αργυρώς από τη Θεσσαλονίκη του 1926 στο Κόκκινο σημάδι, η γενέτειρά πόλη μου υπήρξε πανταχού απύσχα. Αν πρέπει να εξηγήσω γιατί συνέβη αυτό, η απάντηση ίσως βρίσκεται στο γεγονός πως «γράφω για να ταξιδεύω και να δραπετεύω». Πώς λοιπόν να δραπετεύεις μιλώντας για μια πόλη στην οποία ζεις καθημερινά και τίποτα πλέον δε σου προξενεί εντύπωση;

Ωστόσο ένα τυχαίο γεγονός υπήρξε η αφορμή για τη γέννηση αυτού του βιβλίου. Το 2014 έλαβα –όπως και πολλοί άλλοι Θεσσαλονικείς– ένα νομικού χαρακτήρα έγγραφο σύμφωνα με το οποίο η πολυκατοικία όπου βρίσκεται το πατρικό μου διαμέρισμα είναι χτισμένη πάνω στο ρέμα του Μπουγιούκ Ντερέ και για τον λόγο αυτό το κράτος έπρεπε να αποζημιωθεί. Η έκπληξη ήταν μεγάλη. Ούτε εγώ ούτε οι ηλικιωμένοι κάτοικοι της πε-

ριοχής θυμόμασταν κάποιο ρέμα, καθώς μιλάμε για μια από τις κεντρικότερες λεωφόρους της Θεσσαλονίκης.

Ψάχνοντας λοιπόν συμβόλαια αγοραπωλησίας, ιδιωτικά συμφωνητικά και όλα τα υπόλοιπα δικαιολογητικά που μου ζήτησε η δικηγόρος, βρέθηκα να περιδιαβαίνω στη μοναδική ιστορία της πολυεθνικής Θεσσαλονίκης των αρχών του εικοστού αιώνα.

Η ιδέα για το βιβλίο είχε πλέον καρφωθεί στο μυαλό μου, το ταξίδι στο παρελθόν είχε ήδη ξεκινήσει. Ανακάλυψα ξανά την πόλη στην οποία γεννήθηκα και στην οποία ζω εδώ και πάνω από σαράντα χρόνια. Κάθε βήμα μου πατούσε πάνω στ' αχνάρια όλων των προηγούμενων γενιών που έζησαν κι ερωτεύτηκαν στις γειτονιές της. Διαπίστωσα πως είχα σκοντάψει άπειρες φορές στα πλατάνια του Μπουγιούκ Ντερέ πηγαίνοντας σχολείο, πως είχα δώσει τα πρώτα μου διστακτικά εφηβικά φιλιά εκεί που κάποτε υπήρχε το υπαίθριο πολεμικό γαλλικό νοσοκομείο, πως είχα γλεντήσει στα Λαδάδικα, εκεί που κάποτε άνηζε το εμπόριο της πόλης, πως είχα τραγουδήσει προσκοπικά τραγούδια στο Château Mon Bonheur, πως πήγαινα πανεπιστήμιο εκεί που κάποτε υπήρχε το μεγαλύτερο εβραϊκό νεκροταφείο ολόκληρης της Ευρώπης, πως είχα τόσες φορές κλάψει κι ο βαρδάρης πήρε τα δάκρυνά μου μακριά.

Και, καθώς περπατούσα σε δρόμους πραγματικούς και σε δρόμους φανταστικούς, ανακάλυψα και μια δεύτερη Θεσσαλονίκη, που οι περισσότεροι αγνοούν. Μέχρι τη δεκαετία του '50, εποχή που ξεκίνησε η άναρχη δόμησή της, υπήρχε μια υπόγεια πόλη, σκαμμένη ήδη από τους ρωμαϊκούς χρόνους, με δρόμους και λαγούμια, την οποία Βυζαντινοί αυτοκράτορες και περιθωριακοί αλήτες επισκέπτονταν τακτικά.

Το μόνο σίγουρο είναι πως, ύστερα από αυτό το βιβλίο, η ματιά μου έχει αλλάξει. Περπατώ και βλέπω τον ελληνικό στρατό να παρελαίνει στη λεωφόρο Νίκης, ακούω τη φωνή του μουεζίνη από το Χαμζά Μπέη Τζαμί, μυρίζω τ' ανγά χαμινάδος από τις κουζίνες των εβραϊκών σπιτιών. Περπατώ κι αισθάνομαι την αύ-

ρα όλων εκείνων των ανθρώπων που γεννήθηκαν, έζησαν, ερωτεύτηκαν εδώ και λάτρεψαν αυτή την πόλη.

Ναι, είμαι σίγουρη πως δεν επέλεξα εγώ να γράψω αυτό το βιβλίο. Είναι το βιβλίο που με επέλεξε.

Ελάτε λοιπόν να πάμε μια βόλτα μαζί στη λεωφόρο των Εξοχών, να χαθούμε στα στενά της Άνω Πόλης, να ψωνίσουμε στο Μπεξεστένι, να γλυκαθούμε μ' ένα εκμέκ, ν' αφήσουμε τον βαρδάρη να μας ανακατέψει τα μαλλιά!

ΣΟΦΙΑ ΒΟΪΚΟΥ

Θεσσαλονίκη, γύρω στο 1990,
σε έναν παράδρομο της Βασιλίσσης Όλγας

Αύριο θα φύγω. Με περιμένουν». Η αλήθεια είναι πως δεν έδωσα σημασία στα λόγια της. Κούνησα συγκαταβατικά το κεφάλι και συνέχισα με προσήλωση την ανάγνωση ενός βιβλίου που υποσχόταν εύκολους τρόπους για να ανακαλύψει κανείς την ευτυχία.

Γύρισε το πρόσωπό της αργά προς την πλευρά που καθόμουν, γιατί το σώμα της, εδώ και καιρό, ακολουθεί με περισσή δυσκολία τις επιταγές του μυαλού της. Μου έριξε ένα βλέμμα γεμάτο απαξία κι επίκριση.

«Πότε θα μάθεις επιτέλους πως η ευτυχία δεν κρύβεται μέσα στα βιβλία;»

Η φωνή της ακούστηκε παράξενα δυνατή, σε πλήρη αντίθεση με το αδύναμο, γερασμένο σώμα της, που κρυβόταν κάτω από ένα διάφανο σχεδόν σεντόνι όπου δέσποζε ένα μοναχικό κεντητό «Σ», μια και κανείς δεν είχε προλάβει να κεντήσει τα αρχικά του γαμπρού. «Το μοναδικό που απέμεινε από την προίκα μου», συνήθιζε να λέει σε κάθε γιορτή που το έβγαζε από την ντιβανοκασέλα και το έστρωνε στο μεγάλο διπλό κρεβάτι.

«Αύριο θα φύγω. Με περιμένουν», επανέλαβε κι έκλεισε τα μάτια της.

«Κανείς δε σε περιμένει, γιαγιά», της απάντησα, κι αμέσως μετάνιωσα για την κουβέντα που ξεστόμισα.

«Με περιμένουν», συνέχισε εκείνη πειστωμένα. «Όλοι με περιμένουν. Ο Εμμανουήλ, η Αναστασία, η Ζοζεφίν, η μητέρα, ο πατέρας... Η Νεϊλάν χανούμ με τον Σαλί μπέη κι ο Αλβέρτο με τη

γαμψή τη μύτη...» Σώπασε και πήρε μια βαθιά ανάσα. «Ακόμα κι εκείνος ο αναθεματισμένος ο Τζαννέτος...» συμπλήρωσε μέσα από τα σουφρωμένα χείλη της.

Δεν της απάντησα. Όλα τούτα τα ονόματα μου ήταν άγνωστα λίγους μήνες πριν. Μέχρι που η γιαγιά Σοφία άρχισε να μου αραδιάζει ιστορίες για ξεχασμένους προγόνους και για αμαρτίες του χθες που γύρευαν εξιλέωση. Μέσα από τις μεταμεσονύχτιες διηγήσεις της, τα κειμήλια που ξέθαβε από το κέδρινο σεντούκι της και τα δάκρυα που συνόδευαν τις μακριές σιωπές της, έγινα κοινωνός της ιστορίας της οικογένειάς μου. Μιας ιστορίας ονειρικής και μαρτυρικής συνάμα. Σφιχτά πλεγμένης με την ιστορία της πόλης όπου γεννήθηκα και μεγάλωσα. Της Θεσσαλονίκης.

«Έχω αργήσει πολύ. Αύριο θα φύγω. Σοφία μου, έλα να με βοηθήσεις να ετοιμαστώ».

Δεν μπόρεσα να της το αρνηθώ.

Έχει πέσει για τα καλά η νύχτα. Τα πυκνά σύννεφα εμποδίζουν το αχνό φως του φεγγαριού και των αστεριών να εισχωρήσει στο μεγάλο δωμάτιο. Η λάμπα του δρόμου για μια ακόμη φορά είναι σπασμένη και ο Δήμος δεν έχει φροντίσει για την έγκαιρη αντικατάστασή της. Μόνο η τρεμάμενη φλόγα του καντηλιού καίει νύχτα μέρα στο εικονοστάσι με τη μία και μοναδική εικόνα: την εικόνα του Αϊ-Δημήτρη. Ενός αγίου τόσο διαφορετικού από τους υπόλοιπους της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Νέος, όμορφος, δίχως τη γενειάδα του ασκητή, από αρχοντική γενιά, αγέρωχος καβαλάρης πάνω στο κοκκινωπό άλογό του, με την κοφτερή του λόγχη να κατατροπώνει τον τσάρο των Βουλγάρων Σκυλογιάννη.

Θυμάμαι, μικρή αναρωτιόμουν γιατί στο ξυλόγλυπτο εικονοστάσι υπήρχε μόνο μία εικόνα, και η γιαγιά μου έδινε πάντα την ίδια απάντηση: «Ολόκληρο Αϊ-Δημήτρη έχουμε στην πόλη μας. Φτάνει για όλους τους άγιους μαζί». Μεγάλη ασέβεια έκρυβαν τα λόγια της, μα δεν τολμούσα να φέρω αντίρρηση. Χρειάστηκε να περάσει μια ολόκληρη ζωή για να αντιληφθώ πως η γιαγιά στην

πραγματικότητα δεν πίστευε σε κανέναν από τους γνωστούς θεούς, παρά μόνο στον Αϊ-Δημήτρη. «Τόσους θεούς είχε η πόλη μας και κανείς δε μας προστάτεψε», απαντούσε σιβυλλικά όταν την κορόιδευα για την εμμονή της στον πολιούχο άγιο της Θεσσαλονίκης.

Σήμερα η φλόγα του καντηλιού φαίνεται πρωτόγνωρα ζωηρή. Το φως της πέφτει πάνω στο πρόσωπο της γιαγιάς, λειαίνοντας τις ρυτίδες της και μεταμορφώνοντας το λευκό του επικείμενου θανάτου σε λευκό αγνότητας νεαρής νύφης.

Έχει τα μάτια κλειστά, ένα σκανταλιάρικο χαμόγελο στα χείλη, η ανάσα της είναι ελαφριά και στα σταυρωμένα πάνω στο στήθος της χέρια κρατάει σφιχτά ένα μισοκαμένο μεταξωτό μαντίλι.

Την κοιτάζω με προσήλωση και προσπαθώ να κρατήσω στη μνήμη μου κάθε χαρακτηριστικό της, κάθε ανεπαίσθητη κίνησή της, κάθε ρούχο που φοράει, κάθε αντικείμενο που έχει επιλέξει να πάρει μαζί της.

Ζηλεύω, ομολογώ, το χρυσό δαχτυλίδι με το μεγάλο μπλε ζαφείρι και τα μικρά διαμάντια που κοσμεί τον παράμεσο του αριστερού της χεριού και που φαντάζει ιδιαίτερα βαρύ στα οστέινα δάχτυλά της. Όταν τόλμησα να της πω πως ήθελα να το κρατήσω ως ανάμνησή της, πως ήμουν η κληρονόμος της υλικής περιουσίας και των αναμνήσεών της, μου απάντησε με ψυχρή φωνή πως δεν μπορούσε να παρευρεθεί στη συνάντηση χωρίς τούτο το δαχτυλίδι στο χέρι της.

«Δε χρειάζεσαι τις δικές μου αναμνήσεις. Να φτιάξεις τις δικές σου», μου είπε εκνευρισμένη.

Ξέρω πως όταν έρθουν να την πάρουν ίσως με περάσουν για ψυχικά διαταραγμένη που την έντυσα κατ' αυτό τον τρόπο. Ακολούθησα όμως κατά γράμμα τις επιθυμίες της. Την έλουσα, τη χτένισα, την έντυσα και τη στόλισα όπως ακριβώς θέλει η ίδια να είναι όταν συναντήσει φίλους και εχθρούς.

Τα μακριά της μαλλιά είναι ελεύθερα και αγκαλιάζουν τους ώμους της, ενώ η μυρωδιά του ροδόνηρου με το οποίο τα ξέπλυνα είναι διάχυτη σ' όλο τον χώρο. Φοράει ένα λευκό δαντελένιο

φόρεμα, όμοιο με παλιομοδίτικο νυφικό, που της έρχεται μακρύ, αφού τα χρόνια της έχουν στερήσει αρκετούς πόντους από το αλλοτινό της ύψος. Το ύφασμα έχει χάσει την πρότερή του λάμψη, όμως εκείνη επέμενε να το φορέσει, κι ας έχει γεμίσει από την πολυκαιρία με κίτρινους λεκέδες, που δε βγήκαν, παρότι τις επίπονες προσπάθειες του καθαριστηρίου. Στην κομπινεζόν της, απαραίτητο στοιχείο θηλυκότητας που δεν αποχωρίστηκε ποτέ, έχει ράψει ένα πάνινο σακουλάκι γεμάτο αποξηραμένα πέταλα και φύλλα από τα λουλούδια που κάποτε άνθιζαν στις όχθες του Μπουγιούκ Ντερέ, ενώ με κόπο έχωσε τις στραβωμένες από την αρθρίτιδα πατούσες της στις πολυφορεμένες, σχεδόν τρύπιες, πάνινες ανατολίτικες παντόφλες της. Η εμφάνισή της ολοκληρώνεται με ένα κοκάλινο χτενάκι στα μαλλιά κι ένα χτυπητό κοκκινάδι στα χείλη, που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τα χλομά χαρακτηριστικά της και τη σχεδόν ενός αιώνα ηλικία της.

Πριν γείρει το κεφάλι και πέσει για ύπνο, μου ζήτησε σαν τελευταία χάρη τον μικρό καθρέφτη που βρίσκεται πάντα στο κομοδίνο της για να επιθεωρήσει τον εαυτό της. Χαμογέλασε αντάρεσκα, με καληνύχτισε με ένα φιλί στο μάγουλο κι αποκοιμήθηκε σχεδόν αμέσως, σε αντίθεση με τις περισσότερες νύχτες της ζωής της.

Η ανάσα της ακούγεται ήρεμη στην απόλυτη ησυχία. Τη βλέπω τόσο γαλήνια, γεμάτη προσμονή για την επικείμενη συνάντησή της με όλους τους αγαπημένους της, και δάκρυα θολώνουν τα μάτια μου. Δε νυστάζω. Δε θα κοιμηθώ τούτη τη νύχτα, για να βρισκομαι δίπλα της, να της πιάνω το χέρι, να νιώθω τη θέρμη της, να ρίξω μια κλεφτή ματιά στο σμίξιμό της μ' εκείνους που τόσο ποθεί να ξαναδεί.

«Μπαγιάτισσα είμαι. Ελληνίδα δηλαδή. Τ' ακούς; Πρώτη εγώ ανέμισα την ελληνική σημαία σ' ολόκληρο το καρτιέ...» φωνάζει με δύναμη σε κάποιον άγνωστο που την έχει επισκεφτεί στον ύπνο της. Θυμώνει.

Δεν προσπαθώ να την ηρεμήσω. Θα ζήσω κάθε στιγμή μαζί της. Τούτη η νύχτα θα είναι μακριά.

ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ

Ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ και ο διάδοχος Κωνσταντίνος κατά τη νικηφόρα παρέλαση μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης.

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ

Μεταξύ της Α. Βασ. Υψηλότητος του Αρχιστρατήγου του Ελληνικού στρατού και της Α. Εξοχότητος του Αρχιστρατήγου του Οθωμανικού στρατού συνεφωνήθησαν και απεφασίσθησαν τα κάτωθι:

Αρθρ. 1. Τα όπλα των Οθωμανών στρατιωτών θα αφαιρεθούν και θα αποτεθούν εις φύλαξιν υπό την ευθύνην του Ελληνικού στρατού. Περί τούτου θα συνταχθή πρωτόκολλον.

Αρθρ. 2. Οι Οθωμανοί στρατιώται θα στρατωνισθούν εν μέρει εις Καραμπουρνού και κατά το λοιπόν τμήμα εις τον στρατώνα του πυροβολικού «Τοπτσή». Θα διατρέφονται υπό των αρχών της Θεσσαλονίκης.

Αρθρ. 3. Η πόλις της Θεσσαλονίκης παραδίδεται εις τον Ελληνικόν στρατόν μέχρι της συνάψεως της ειρήνης.

Αρθρ. 4. Όλοι οι ανώτεροι στρατιωτικοί αξιωματούχοι και αξιωματικοί θα δικαιούνται να διατηρήσουν τα ξίφη των και να είναι ελεύθεροι εν Θεσσαλονίκη. Ούτοι θα δώσουν τον λόγον των ότι δεν θα λάβουν πλέον τα όπλα εναντίον του Ελληνικού στρατού και των συμμάχων του κατά την διάρκεια του πολέμου τούτου.

[...]

*Θεσσαλονίκη τη 26 Οκτωβρίου 1912
Ο Αρχιστράτηγος του Οθωμανικού στρατού
(Χασάν Ταξίν)*

*Οι πληρεξούσιοι της Α.Β.Υ.
του Προέγκληπος Διαδόχου της Ελλάδος
(Β. Δούσμανης) – (Ι. Π. Μεταξάς)*

Σελανίκ*, 29 Οκτωβρίου 1912

Μεχμέτ εφέντη, δε σε περιμένα απόψε...» είπε η Ζοζεφίν, αφήνοντας ακάλυπτο το μικρό της στήθος, καθώς απομάκρυνε το υγρό από τους ερωτικούς χυμούς σε-ντόνι από το γυμνό της κορμί για να ψάξει τα Murad τσιγάρα της, με τον εκλεπτυσμένο καπνό της Ανατολής.

Η αναπνοή του Μεχμέτ εφέντη ήταν κοφτή, λαχανιασμένη. Δεν είχε βρει ακόμα τον συνηθισμένο της ρυθμό μετά το βίαιο ερωτικό τους σμίξιμο. Κοιτούσε τη νεαρή γυναίκα που έφαχνε ολόγυμνη τα τσιγάρα της πατώντας ξυπόλυτη πάνω στα ακριβά χειροποίητα περσικά χαλιά, αδιαφορώντας για το επίμονο αντρικό βλέμμα που ήταν καρφωμένο επάνω της.

«Τα βρήκα!» αναφώνησε όλο έξαψη καθώς σήκωνε τις χιλιοδιαβασμένες *Επικίνδυνες σχέσεις* του Λακλό, που είχε αγοράσει τον προηγούμενο χειμώνα από το βιβλιοπωλείο του Μόλχο. Τράβηξε τη βαριά βελούδινη κουρτίνα και κοίταξε έξω από το μεγάλο παράθυρο.

«Ακόμα βρέχει! *Σεϊτάν* καιρός...» μουρμούρισε μέσα από τα χείλη της. «Δε λέει να σταματήσει αυτές τις μέρες».

Η μαντεμένα θερμάστρα που έκαιγε μέσα στο δωμάτιο χά-

* Το τούρκικο και εβραϊκό όνομα της Θεσσαλονίκης.

ριζε μια ζεστή θαλπωρή, σε πλήρη αντίθεση με τον χαλασμό που μαινόταν έξω. Περισσότερο από συνήθεια παρά από ντροπή, η Ζοζεφίν φόρεσε τη μακριά μεταξωτή ρόμπα που κρεμόταν δίπλα στη δρύινη ντουλάπα δίχως να φροντίσει να δέσει τη ζώνη για να κρύψει τη γύμνια της.

Γύρεψε τον ασημένιο αναπτήρα με το μονόγραμμά της, άναψε το τσιγάρο και κάθισε ξανά στο διπλό κρεβάτι με τον ουρανό και τα ριντό, που έμοιαζε να έρχεται από μια άλλη χώρα, μια άλλη εποχή. Τράβηξε μια βαθιά ρουφηξιά και το έδωσε στον άντρα, που παρέμενε αμίλητος δίπλα της. Άναψε κι ένα δεύτερο κι αφέθηκε για λίγες στιγμές στην απόλαυσή του. Η υπομονή ωστόσο δε συγκαταλεγόταν στις αρετές της Ζοζεφίν. Έπειτα από λίγο αναδεύτηκε πάνω στα ρυτιδιασμένα σεντόνια κι έχωσε το λευκό, γεμάτο φακίδες χέρι της στο μελαχρινό αντρικό κεφάλι.

«Μεχμέτ εφέντη, δε σε περιμένα απόψε», επανέλαβε με τη βαριά, βραχνή φωνή της, που δεν ταίριαζε καθόλου με το μικροσκοπικό της κορμί.

Το γέλιο που βγήκε από τα σωθικά του άντρα ήταν αυθόρμητο και πηγαίο – τόσο δυνατό, που σίγουρα θα είχε ακουστεί στο ισόγειο του διώροφου κτιρίου, στο πολυτελές σαλόνι, εκεί που πολλές φορές περιμέναν οι λιγότερο τυχεροί πελάτες της Ζοζεφίν και των κοριτσιών της.

«Σάρρα, μαζί μου μιλάς. Τι θέλεις να μάθεις;»

Στο άκουσμα του ονόματος που είχαν επιλέξει οι γονείς της πριν από χρόνια, η γυναίκα ανατρίχιασε. Ο Γιουδά και η Ραχήλ Σαλέμ είχαν ονομάσει την πρωτότοκη κόρη τους Σάρρα. Είχε γίνει δημόσια ανάγνωση της Τορά στη συναγωγή Ετς Χαΐμ, με την ελπίδα πως η κόρη τους, μεγαλώνοντας, θα κληρονομούσε την ομορφιά και τις ηθικές αρετές της μακρινής προγόνου της. Η Σάρρα όμως προτίμησε να ακολουθήσει τον δρόμο του ακριβοπληρωμένου αγοραίου έρωτα. Αποκήρυξε το όνομα της αρχέγονης φυλής της, όπως ακριβώς είχε αποκηρύξει την ίδια η οικογένειά της επειδή είχε τολμήσει να ερωτευτεί έναν Γάλλο

καθολικό καθηγητή στη Σχολή των Φρέρεδων*, ο οποίος έμενε σε ένα μικρό διαμέρισμα στον Φραγκομαχαλά.

Πίστεψε στους όρκους αιώνιας αγάπης που της είχε απλόχερα χαρίσει ο Ζαν-Πιερ στα βράχια δίπλα στη θάλασσα, όμως ο βαρδάρης φύσηξε και τους πήρε μακριά. Πίστεψε τον Ζαν-Πιερ, τον ακολούθησε, ξεκίνησε και κατήχηση με τον père Μαρσέλ στη φράγκικη εκκλησία. Ο père τής μιλούσε για τον Ιησού που είχε μετατρέψει το νερό σε κρασί στον γάμο της Κανά κι εκείνη έκλεινε τα μάτια της και φανταζόταν πως εκείνος ήταν ο δικός της γάμος. Λίγους μήνες κράτησε η ευτυχία της. Ο Ζαν-Πιερ έφυγε για τη Γαλλία και δεν επέστρεψε. Η ίδια δεν έμαθε ποτέ το γιατί. Ούτε ένα γράμμα, ούτε μία λέξη απολογίας. Κενό. Εκείνη την εποχή του απόλυτου πένθους, σκότωσε κάθε ψήγμα αυτοσεβασμού. Με κλάματα στα μάτια, παρακαλούσε τους υπόλοιπους καθηγητές στη σχολή να της πουν αν ο Ζαν-Πιερ είχε αφήσει κάποια διεύθυνση, είχε απειλήσει τον père Μαρσέλ πως θα υπέκυπτε στο αμάρτημα της αυτοκτονίας, είχε επισκεφθεί τον Γάλλο πρόξενο εκλιπαρώντας για ένα ταξίδι στη χώρα του Βολταίρου. Όλες οι προσπάθειές της είχαν το ίδιο αποτέλεσμα: το απόλυτο κενό.

Ήταν τα πικρά λόγια της αδελφής Ροζάν που την αφύπνισαν: «Μια Εβραία δεν μπορεί ποτέ να γίνει χριστιανή. Το αίμα της είναι ακάθαρτο». Η Σάρρα εγκατέλειψε αμέσως το ανήλιαγο διαμέρισμα όπου περίμενε πεισματικά την επιστροφή του άσωτου εραστή. Δε διάβηκε ξανά την πύλη του καθεδρικού ναού και επέλεξε την εκδοχή πως ο Ζαν-Πιερ δεν την είχε εγκαταλείψει αλλά του είχε συμβεί κάποιο τρομερό ατύχημα.

Με τα ρούσα της μαλλιά πλεγμένα σε δυο σφιχτές κοτσίδες, η Σάρρα είχε χτυπήσει την πόρτα του αρχοντικού των Σαλέμ στην Γκάλε Αντσα**, έτοιμη να ζητήσει συγχώρεση από τον πατέρα

* Πρόκειται για το γαλλικό καθολικό σχολείο École de Saint Vincent de Paul, Jean Baptiste De la Salle, που μέχρι σήμερα λειτουργεί στην πόλη.

** Η σημερινή πλατεία Ιπποδρομίου.

της. Η πόρτα παρέμεινε κλειστή μέχρι που εμφανίστηκε το αυστηρό πρόσωπο της μητέρας της για να της ανακοινώσει πως «η κόρη της είχε πεθάνει».

Η Σάρρα δε θυμόταν πώς γνώρισε την πασίγνωστη μαντάμ Βικτόρια, με δικό της θέατρο στην οδό Κολόμβου και με ολόκληρη αλυσίδα πορνείων στην Μπάρα*. Δούλεψε για λογαριασμό της, όμως η Σάρρα διέθετε το προαιώνιο ταλέντο της φυλής της: γεννημένη έμπορος, με επιχειρηματικό μυαλό, γρήγορα έμαθε τη δουλειά και άνοιξε το δικό της πολυτελές «σπίτι», λίγο πιο πάνω από την Ηλεκτρική Εταιρεία**.

Σκότωσε τη Σάρρα και γέννησε τη Ζοζεφίν. Αυτό το όνομα είχε επιλέξει ο Ζαν-Πιερ να πάρει στη βάπτισή της, όταν θα έβγαζε από πάνω της σαν παλιό ρούχο την εβραϊκή της ταυτότητα για να ενδυθεί τη νέα της, χριστιανική. Ως φόρο τιμής στον χαμένο της έρωτα, στον νεκρό αρραβωνιαστικό της, όπως της άρεσε να τον αποκαλεί, η Σάρρα είχε γίνει στην αρχή η Ζοζεφίν και στη συνέχεια η γνωστή σε όλους τους οικονομικά εύρωστους αρσενικούς κύκλους μαντάμ Ζοζεφίν.

Ο κόσμος αρέσκεται στα σκάνδαλα των άλλων, όμως γρήγορα τα βαριέται κι ακόμα γρηγορότερα τα ξεχνάει, καθώς ένα νέο σκάνδαλο έρχεται πάντα να επισκιάσει το προηγούμενο. Παρά τις αντιρρήσεις του αρχιραβίνου, η οικογένεια της Σάρρας φρόντισε να θάψει για πάντα την ανάμνηση της κόρης της κάτω από μια επιτύμβια στήλη στο Μπεδαχαγίμ***, το μεγάλο εβραϊκό νεκροταφείο. Πολύ σύντομα κανείς δε θυμόταν πως κάτω από το

* Κακόφημη περιοχή στη δυτική Θεσσαλονίκη, όπου βρίσκονταν μαζεμένα τα φτηνά πορνεία.

** Η Ηλεκτρική Εταιρεία βρισκόταν στο ύψος της σημερινής Βασιλέως Γεωργίου, στη στάση Ευζώνων.

*** Το εβραϊκό νεκροταφείο της Θεσσαλονίκης, που χρονολογούνταν από το 1493, ήταν το μεγαλύτερο της Ευρώπης και καταλάμβανε έναν χώρο περίπου 324 στρεμμάτων. Καταστράφηκε από τους ναζί το 1942.

αισθησιακό, λευκό, γεμάτο φακίδες κορμί της μαντάμ Ζοζεφίν κρυβόταν μια εβραϊκή ψυχή.

«Τι θέλεις να μάθεις, Σάρρα;» επανέλαβε την ερώτησή του ο Μεχμέτ εφέντης, δίνοντας περισσή έμφαση στο όνομά της.

Εκείνη τινάχτηκε τρομαγμένη, καθώς για λίγες στιγμές οι αναμνήσεις της προηγούμενης ζωής της την είχαν απομακρύνει από τη ζέστη της κάμαράς της.

«Μην τολμήσεις να ξαναπείς αυτό το όνομα!» του είπε οργισμένη, αρχίζοντας να βήχει, καθώς ο καπνός μπούκωσε τα πνευμόνια της.

Εκείνος όμως δεν έδειξε να ταράζεται από την αντίδρασή της. Την άρπαξε από το πιγούνι και την ανάγκασε να τον κοιτάξει κατάματα. Τα κόκκινα μαλλιά της ήταν ξέπλεκα και της έδιναν μια άγρια όψη, που ο Μεχμέτ λάτρευε.

«Μαζί μου μιλάς. Από την ίδια φάρα είμαστε. Όνομα μπορεί ν' άλλαξεις, μα η ψυχή πάντα η ίδια μένει...»

«Ισχύει και για σένα το ίδιο, Μεχμέτ εφέντη, ή μάλλον don Εμανουέλ;» τον ρώτησε ειρωνικά. Ήλπιζε να τον εκνευρίσει μα δε φάνηκε να τα καταφέρνει.

Εκείνος δεν της απάντησε. Μόνο έγνεψε καταφατικά κι έμεινε ασάλευτος ν' ακούει την καταρρακτώδη βροχή.

«Αν δεν ερχόσουν, θα πήγαινα στην Προκουμαία. Μου αρέσουν οι παρελάσεις. Άντρες με εντυπωσιακές στολές. Τόσοι αξιωματικοί... Ίσως πρέπει να μετακομίσω σ' ένα μεγαλύτερο κτίριο. Θα χρειαστεί να βρω κι άλλα κορίτσια. Ναι, σίγουρα... Όπως με την επίσκεψη του σουλτάνου*! Ήταν τόσο όμορφα εκείνη την ημέρα, τόσος κόσμος στους δρόμους... Και σήμερα το ίδιο είναι... Γιορτάζει η πόλη...»

Ο Μεχμέτ εφέντης, σε μια σπάνια για εκείνον κίνηση, άπλωσε το δεξί του χέρι και την αγκάλιασε από τους ώμους. Την ακού-

* Ο τελευταίος σουλτάνος που επισκέφθηκε τη Θεσσαλονίκη ήταν ο Μωάμεθ Ε΄ Ρεσάτ το 1911. Η πόλη τού επιφύλαξε λαμπρή υποδοχή.

μπησε πάνω στο ιδρωμένο του σώμα κι εκείνη έγγειρε το κεφάλι της και φώλιασε στο στέρνο του. Θα νόμιζε κανείς πως ήταν μια τρυφερή σκηνή ανάμεσα σ' ένα ερωτευμένο ζευγάρι, αν δεν ήξερε πως επρόκειτο για την πιο γνωστή πόρνη της πόλης και για έναν από τους πιο κυνικούς εμπόρους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Ο Μεχμέτ εφέντης πλησίαζε τα τριάντα κι ήταν ακόμα ελεύθερος. Ψηλός, μελαχρινός, με καλοψαλιδισμένο μουστάκι, ντυνόταν με κοστούμια που έραβε αποκλειστικά στον Μάρκο Παναγιώπου*, τον οποίο πλήρωνε πάντα με χρυσές λίρες. Διέθετε ένα ακριβό διαμέρισμα στο κέντρο της πόλης, στην Τζάντε ντελ Βέντε**, ένα πολυτελές γραφείο στη Χαμιδιέ***, δίπλα στα σουλτανικά κτίρια, και μια εξοχική έπαυλη στη λεωφόρο των Εξοχών****, με ιδιόκτητη παραλία. Το όνομά του εμπλεκόταν σε όλες τις επικερδείς εμπορικές συμφωνίες, ενώ ένα μεγάλο μέρος της περιουσίας του το είχε αποκτήσει γιατί η οικογένειά του ήταν από τις πρώτες που είχαν αντιληφθεί πως η Σελανίκ θα αναπτυσσόταν προς τα ανατολικά μετά το γκρέμισμα του τείχους. Ο πατέρας του είχε αγοράσει ένα μεγάλο κομμάτι γης και στη συνέχεια, μέσω της κτηματομεσιτικής του εταιρείας, το είχε χωρίσει σε πολλούς μικρότερους κλήρους και το πούλησε χρυσάφι σε όλους τους πλούσιους εμπόρους που ήθελαν πλέον να αποχωριστούν τη φυλή τους και να εγκατασταθούν στη νέα συνοικία, όπου δεν υπήρχε ο διαχωρισμός σε Έλληνες, Τούρκους, Εβραίους και Φραγκολεβαντίνους. Στην περιοχή όπου το χρέιμα τούς έκανε όλους ίσους.

Ο Μεχμέτ εφέντης δεν ήταν άνθρωπος των δεσμεύσεων. Λει-

* Ο πιο γνωστός φραγκογράφης της εποχής.

** Η σημερινή οδός Αγίας Σοφίας, όπου την εποχή εκείνη υπήρχαν σπίτια πολλών πλούσιων Θεσσαλονικέων, όπως του Άβροτ και του Πάικου.

*** Η σημερινή Εθνικής Αμύνης.

**** Η σημερινή Βασιλίσσης Όλγας.

τουργούσε πάντα με γνώμονα το κέρδος. Οι σχέσεις του με τους ανθρώπους βασιζόνταν στο αμοιβαίο συμφέρον. Ήξερε να ελίσσεται και να εναρμονίζεται με το περιβάλλον. Γι' αυτό λάτρευε τούτη την πόλη. Όλοι ζούσαν αρμονικά σε τούτο το χωνευτήριο: Τούρκοι, Εβραίοι, Έλληνες, Φραγκολεβαντίνοι, Ντονμέδες*, πλούσιοι, φτωχοί, παρίες, μεγαλέμποροι και μικροαπατεώνες, αξιοσέβαστοι οικογενειάρχες και συφιλιδικές πόρνες.

Γι' αυτό λάτρευε και τη Σάρρα. Κι εκείνη ήταν καμωμένη από την ίδια πάστα. Αλαζονική, ευέξαπτη, δαιμόνια, ήξερε να ελίσσεται και να μεταμορφώνεται σαν αρχαία θεά.

Η κοινή μακρινή τους καταγωγή, το ελεύθερο πνεύμα τους, η αγάπη τους για τις επίγειες απολαύσεις τούς είχαν ενώσει με αόρατα δεσμά. Στο κρεβάτι του πληρωμένου έρωτα, είχαν αποκαλύψει ο ένας στον άλλο τις πιο σκοτεινές πτυχές του εαυτού τους. Δεν είχαν πλέον τίποτα να φοβηθούν.

Ο Μεχμέτ εφέντης εμπιστευόταν τη Σάρρα. Μπορούσε να εκφράσει μπροστά της τον αποτροπιασμό του για τα γεγονότα των τελευταίων ημερών. Μπορούσε ν' αφήσει τον θυμό του να ξεσπάσει. Μπορούσε να δείξει ελεύθερα όλη την απέχθειά του για τη γαλανόλευκη σημαία που είχαν υψώσει ο Αλέξανδρος Ζάννας κι ένας άγνωστος ναύτης στον Λευκό Πύργο.

«Έλληνες!» έφτυσε τη λέξη, σαν να ξεστόμιζε τη χειρότερη βροσιά. «Έλληνες! Τι γυρεύουν οι Έλληνες εδώ; Τούτη η πόλη ανήκει σ' εμάς...»

* Οι Ντονμέδες (Ντονμέ, Ντονμέχ) ή αλλιώς Σαββατιανοί ήταν κυρίως οι εξισλαμισμένοι Εβραίοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τον δέκατο έβδομο αιώνα στις εβραϊκές κοινότητες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εκδηλώθηκαν μαζικές διαδηλώσεις, ως έκφανση ενός μεσσιανικού κινήματος που είχε κάνει την εμφάνισή του σε αυτές. Ο αυτοαποκαλούμενος Μεσσίας Σαμπατάι Σεβί (ή Ζεβί), υπό την απειλή του θανάτου, ασπάστηκε εντέλει το Ισλάμ. Οι οπαδοί του (Ντονμέδες) διατήρησαν αρκετά ιουδαϊκά έθιμα και ακολούθησαν έναν ιδιαίτερο δρόμο εντός του Ισλάμ, χωρίς να γίνουν αποδεκτοί ως αυθεντικοί μουσουλμάνοι από τον ορθόδοξο μουσουλμανικό κόσμο.

«Σ' εμάς;» τόλμησε να ρωτήσει η Σάρρα.

«Στους κατοίκους της Σελανίκ!» της απάντησε και γύρεψε ξανά τα πρησμένα της χεῖλη, ενώ η βροχή συνέχιζε να ποτίζει τους στενούς δρόμους της πόλης.

* * *

«Έρχονται! Έρχονται!»

Ούτε ο υφασματέμπορος Δημήτριος Δεναξάς ούτε η γυναίκα του Καλλιόπη Δεναξά, το γένος Μαυρολέων, μπόρεσαν να συγκρατήσουν τη μικρότερη κόρη τους καθώς άνοιγε τη βαριά πόρτα κι άρχισε να κατεβαίνει τρέχοντας τη σκάλα.

«Σοφία! Το πανωφόρι σου!» φώναξε η μητέρα της μα η φωνή της χάθηκε κάτω από το ποδοβολητό του κοριτσιού και τις τσιρίδες της μεγαλύτερης κόρης της, της Αναστασίας.

«Πήρε τη σημαία μου! Πήρε τη σημαία μου!» γκρίνιαξε η Αναστασία και ρίχτηκε στο κατόπι της άτακτης μικρής, αφού πρώτα φρόντισε να φορέσει το κασμιρένιο της παλτό και να πάρει την κομψή ομπρέλα της.

«Γυρίστε αμέσως πίσω! Τώρα!» διέταξε ο πατέρας τους, αν και ήξερε πως τούτη τη φορά η διαταγή του δε θα εισακουόταν.

Η γυναίκα του είχε ήδη βγει στο μπαλκόνι κρατώντας ένα μεγάλο κρυστάλλινο μπολ που το είχε γεμίσει αποβραδís με ροδοπέταλα και κουφέτα. Την ακολούθησε ντυμένος όπως ήταν, με το σκούρο καφέ κοστούμι του, που συνήθιζε να φοράει κάθε Κυριακή στην εκκλησία του Αγίου Μηνά. Στο χέρι του κρατούσε ακόμα την πανηγυρική *Μακεδονία* του Κωνσταντίνου Βελίδη, τυπωμένη με μπλε, και όχι μαύρο, όπως συνήθως, μελάνι.

Η βροχή έπεφτε καταρρακτωδώς, εμποδίζοντάς τον να δει καθαρά εάν πλησίαζαν τα ελληνικά στρατεύματα.

«Έρχονται! Έρχονται!» συνέχιζε να κραυγάζει η Σοφία, ανεμίζοντας τη γαλανόλευκη σημαία με το βασιλικό στέμμα στο κέντρο του λευκού σταυρού, αδιαφορώντας για το βάρος του κο-

νταριού. Δίπλα της, η Αναστασία προσπαθούσε με αδέξιες κινήσεις από τη μια να ισορροπήσει πάνω στα τακούνια της στο γλιστερό καλντερίμι και ν' αρπάξει τη δεύτερη ελληνική σημαία, που η αδελφή της είχε ρίξει στην πλάτη της, και από την άλλη να κρυφτεί κάτω από τη μεγάλη ομπρέλα που κρατούσε σθεναρά στο δεξί της χέρι.

Η Σοφία την έσπρωξε με δύναμη για να την αποφύγει κι η Αναστασία ίσα που πρόλαβε να μην γκρεμοτσακιστεί, αρπάζοντας από το παλτό μία από τις χιλιάδες γυναίκες που είχαν κατέβει στον παραλιακό δρόμο για να υποδεχτούν τον βασιλιά και τον διάδοχό του.

«Μαλώνουν σαν τ' αγρίμια», είπε η Καλλιόπη βλέποντας τη Σοφία να ξεφωνίζει και να τρέχει δίχως ομπρέλα, δίχως καπέλο, δίχως καν πανωφόρι προς την πλατεία Ελευθερίας, αψηφώντας τη βροχή και το κρύο. Γύρισε και κοίταξε τον άντρα της με φανερή αποδοκιμασία.

«Δε φταίω εγώ», της αποκρίθηκε και απέφυγε το βλέμμα της.

Η Καλλιόπη δεν του απάντησε. Μόνο τέντωσε το κορμί της, έσφιξε τα χείλη της κι άρχισε να ανακατεύει μηχανικά τα ροδοπέταλα και τα κουφέτα. Η σιωπή της φανέρωνε τον θυμό που σιγόκαιγε μέσα της.

«Έτσι ήταν το σωστό...» προσπάθησε να δικαιολογηθεί ο Δημήτριος. «Η Θέκλα ήθελε μια σημαία και δεν έβρισκε ύφασμα πουθενά. Ούτε καν στα γραφεία της Ελληνικής Κοινότητας. Εμείς είχαμε τρεις».

Αρκετές μέρες πριν, όταν ο ελληνικός πληθυσμός της πόλης πληροφορήθηκε τη νίκη του ελληνικού στρατού στα Γιαννιτσά και την προέλαση του αρχιστράτηγου και διαδόχου Κωνσταντίνου προς τη Θεσσαλονίκη, τα μπλε υφάσματα εξαφανίστηκαν από τα καταστήματα της πόλης. Οι μεγαλοϋφασματέμποροι Κώστας Μαγκλάρας και Σαμπετάι Χασόν πούλησαν όλο τους το απόθεμα σε λευκό και μπλε ύφασμα κάμποι στην Ελληνική Κοινότητα, που, με τη σειρά της, το μοίρασε στις νοι-

κοκυρές για να ράψουν ελληνικές σημαίες. Όταν τελείωσε το μπλε ύφασμα, ο Μαγκλάρας πήγε ολόκληρα τόπια λευκό ύφασμα στα μπογιατζήδικα στην πλατεία Ιπποδρομίου, όπου τα έβαψαν μπλε.

«Ας έραβε η Θέκλα δική της σημαία. Η Σοφία και η Αναστασία πώς έραψαν τις δικές τους;» αντέκρουσε τη δικαιολογία του η Καλλιόπη.

Εκείνος την πλησίασε κι ακούμπησε διστακτικά το χέρι του στην πλάτη της για να κατευνάσει τον θυμό της. Ήξερε άλλωστε πως ο θυμός της Καλλιόπης κρατούσε όσο να ψήσει ο ταμπής ένα φλιτζάνι καφέ.

«Το ξέρεις πως δεν υπάρχει δείγμα από μπλε ύφασμα σ' ολόκληρη την πόλη. Η χήρα του Μυξούδη ξήλωσε τη ναυτική στολή του γιου της για να...»

Η φωνή του χάθηκε κάτω από τις ιαχές του συγκεντρωμένου πλήθους που ζητωκραύγαζε βλέποντας τον βασιλιά Γεώργιο να καταφτάνει αγέρωχος, καβάλα στο άλογό του, επικεφαλής των ελληνικών στρατευμάτων. Δίπλα του ο διάδοχος Κωνσταντίνος και από πίσω του έφιπποι όλοι οι επιτελείς, ενώ ακολουθούσαν πεζοί οι Έλληνες φαντάροι. Η ταλαιπωρία τόσων ημερών είχε εξαφανιστεί χάρη στον ενθουσιασμό του πλήθους. Ήταν και αισθάνονταν ήρωες. Απελευθερωτές της συμβασιλεύουσας του Βυζαντίου έπειτα από πεντακόσια σχεδόν χρόνια οθωμανικού ζυγού.

Η Καλλιόπη, με δάκρυα στα μάτια, άρχισε να ραίνει τους φαντάρους. Τα ροδοπέταλα στροβιλίστηκαν για λίγο στον αέρα κι έπειτα προσγειώθηκαν στις φαιοπράσινες στολές των στρατιωτών που ήταν παραταγμένοι με το όπλο ανά χείρας. Τα πατριωτικά εμβλήματα, οι ζητωκραυγές του κόσμου, οι ψαλμωδίες από τους ιερείς, η καταρρακτώδης βροχή κάλυπταν τον ήχο από τις οπλές των αλόγων πάνω στο καλντερίμι.

«Σοφίαααααααααα!» κραύγασε έντρομος ο Δημήτριος όταν η δωδεκάχρονη κόρη του στριμώχτηκε μέσα στο πλήθος και χά-

θηκε από τα μάτια του. Λίγα λεπτά αργότερα, την είδε να ακολουθεί τον αυστηρό βηματισμό των στρατιωτών, τραγουδώντας τον ελληνικό εθνικό ύμνο, με τη γαλανόλευκη στραβοραμμένη σημαία στην πλάτη, να συνοδεύει τα χορευτικά της βήματα.

* * *

«Η πόλις αυτή, Μεγαλειότατε, σας υπόσχεται να καταστή μητρόπολις της Βαλκανικής, αν ευδοκήση ο Θεός να της χαρίση την ειρήνη».

Τα λόγια της θερμής υποδοχής του δημάρχου Οσμάν Σαΐτ Ιμπέλ Χακή μπέη προς τον Έλληνα βασιλιά ακόμα αντηχούσαν στα αυτιά του Σαλί μπέη. Ο Σαλί μπέης είχε δώσει εντολή να κλειδαμπαρώσουν όλα τα πορτοπαράθυρα του σπιτιού και απαγόρευσε στη Νεϊλάν χανούμ να τον ενοχλήσει.

Καθισμένος ανακούρकुνδα δίπλα στο *σετζαντέ**, με το πρόσωπό του γυρισμένο προς την κατεύθυνση του Σαατλί Τζαμί**, έβαλε το κεχριμπαρένιο μαρκούτσι στο στόμα του και τράβηξε μια βαθιά ρουφηξιά από τον ναργιλέ που κάπνιζε άπραγος εδώ και ώρα. Η μυρωδιά του καπνού, βαριά αρωματισμένου με μήλο και κανέλα, έκανε την ατμόσφαιρα ιδιαίτερα πνιγηρή.

Ο Σαλί μπέης προτιμούσε τη ζαλάδα που έφερνε το όπιο της Περσίας, όμως η νύχτα ήταν περασμένη και δεν τολμούσε να βγει έξω να αναζητήσει λίγα φύλλα από τον Οσμάν. Είχε από ώρα σωματήσκει να προσπαθεί να βάλει τις σκέψεις του σε κάποια σειρά. Τα γεγονότα των τελευταίων ημερών έρχονταν αποσπασματικά στο κουρασμένο του μυαλό για να τον ταράξουν ακόμα περισσότερο. Κι ύστερα, όπως ξαφνικά έρχονταν, το ίδιο ξαφνικά έφευγαν κι ένα απέραντο λευκό ή μαύρο τον τύλιγε και δεν μπορούσε να θυμηθεί ποια ήταν η σκέψη που τον τριβέλιζε λίγες στιγμές πριν.

* Το μικρό χαλί προσευχής των μουσουλμάνων.

** Βρισκόταν κοντά στο Κονάκι, το σημερινό Διοικητήριο.

«Αχ, Προφήτη μου! *Νέντεν*;*» κραύγασε μέσα στη μοναξιά του, κι ο θόρυβος μιας δυνατής βροντής τον έκανε να ανασηκωθεί τρομαγμένος. Η αστραπή που μόλις είχε σκίσει τον ουρανό κι η λάμψη της, που είχε διαπεράσει το βαθύ σκοτάδι, τον έκαναν να αντιληφθεί πόσο μεγάλη ήταν η ασέβειά του προς τον Ένα και Μοναδικό Θεό, τον Αλλάχ, και τον Προφήτη του, τον Μωάμεθ.

«Ας γίνει όπως όρισες, Θε μου...» μουρμούρισε σκύβοντας τόσο πολύ που η μύτη του ακούμπησε πάνω στο πάτωμα. Μεσ στην παραζάλη του, έχασε τον προσανατολισμό του και δεν ήξερε πια αν κοιτούσε προς την πλευρά που ήταν το Σαατλί Τζαμί ή το Χορτάτζ Εφέντη Τζαμί**.

«Από τους Ρωμιούς την πήραμε και στους Ρωμιούς θα την παραδώσουμε».

Τα λόγια του Χασάν Ταξίν πασά εισέβαλαν στο μυαλό του. Πίεσε με δύναμη τα μηνίγγια του για να διώξει τον οξύ πόνο.

«Από τους Ρωμιούς την πήραμε και στους Ρωμιούς θα την παραδώσουμε».

Η φράση επαναλαμβανόταν ξανά και ξανά...

«...και στους Ρωμιούς θα την παραδώσουμε».

«*Σιχτίρ!*» ούρλιαξε, σε μια ύστατη προσπάθεια να επιβληθεί στη σκέψη του. Όμως εκείνη δεν τον υπάκουσε.

«Σαλί μπέη...» Το φοβισμένο χτύπημα στην πόρτα και η αδύναμη φωνή της Νεϊλάν χανούμ τον βοήθησαν να ανακτήσει για λίγο την αυτοκυριαρχία του. Δεν απάντησε. Ήξερε πως, αν δεν της απαντούσε, εκείνη θα έφευγε. Είχε κάνει όμως λάθος. Τις τελευταίες μέρες, όπως φαινόταν, όλοι οι άνθρωποι που αγαπούσε κι εμπιστευόταν έκαναν λάθος. Ή, ακόμα χειρότερα, τον προδίδαν.

«Σαλί μπέη», επανέλαβε, πιο σταθερά τούτη τη φορά, η γυναικεία φωνή. «Έχω φτιάξει *σεκέρ παρέ*. Με πολύ σιρόπι. Έλα να δοκιμάσεις. Η γλύκα τους θα πάρει μακριά τη στεναχώρια σου».

* Γιατί;

** Η Ροτόντα.

Φωνή ανθρώπου δε βγήκε από το στόμα του. Μόνο ένα άγριο μουγκρητό, μουγκρητό αγριεμένου πληγωμένου ζώου.

«Φύγε, χανούμ».

Άκουσε τα γυναικεία πασουμάκια να σέρνονται πάνω στο πάτωμα και να χάνονται στην άλλη άκρη του σπιτιού.

«Γιατί, πασά μου; Γιατί; Γιατί παρέδωσες την πόλη μας; Πώς μπόρεσες; Το ρόδο του σουλτάνου στους Γκιαούρηδες;» και δάκρυα αυλάκωσαν το σκουρόχρωμο πρόσωπό του.

Ο Σαλί μπέης ανήκε στην προσωπική φρουρά του Τούρκου αρχιστρατήγου και βαλή της Θεσσαλονίκης, Χασάν Ταξίν πασά. Ο παππούς του Σαλί αρεσκόταν να του λέει ιστορίες για τον μακρινό πρόγονό τους που ανήκε στον στρατό του Μουράτ Β΄, ο οποίος κατέλαβε την πόλη. Ο Σαλί ήταν πολύ μεγάλος πια για να πιστεύει τις ιστορίες του παππού του. Ωστόσο ήταν αλήθεια πως η οικογένειά του ζούσε αιώνες στη Σελανίκ. Ο ίδιος είχε γεννηθεί στην Ακτσέ Μετζίτ*, είχε λερώσει τα πόδια του με λάσπες παίζοντας με τα γειτονόπουλα στο Μπουγιούκ Τσεσμέ, είχε πάει με τον πατέρα του στον τεκέ του Μεβλεχανέ**, είχε μαλώσει με τα Εβραϊόπουλα στο Μπέη Χαμάμ, είχε μπει μια μέρα κρυφά στην εκκλησία της Αγίας Θεοδώρας για να δει μια όμορφη χριστιανόπουλα, είχε ζητωκρανιάσει με όλους τους κατοίκους της πόλης «Χουριέτ, Μουσάabat, Αντελάτ»*** στην πλατεία Ελευθερίας, είχε φιλήσει το δαχτυλίδι του σουλτάνου της αυτοκρατορίας όταν επισκέφτηκε την πόλη... είχε... είχε...

«Γιατί, πασά;» μονολόγησε κι ο λυγμός έφραξε τον λαιμό του. «Γιατί;»

Η Σελανίκ ήταν η πόλη όπου είχε γεννηθεί, όπου είχε ανδρωθεί, όπου είχε ερωτευτεί. Η Θεσσαλονίκη ήταν η πόλη όπου

* Πλατεία Ναυαρίνου.

** Η βορειοδυτική άκρη της εντός των τειχών Θεσσαλονίκης.

*** «Ελευθερία, Ισότητα, Δικαιοσύνη»: το κύριο σύνθημα της επανάστασης των Νεοτούρκων το 1908, που ξεκίνησε από τη Θεσσαλονίκη.

οι πρόγονοί του κείτονταν στο μεγάλο νεκροταφείο δυτικά των τειχών.

Το θλιμμένο πρόσωπο του Ταξίν πασά, με τη λευκή γενειάδα και το τσόχινο φέσι, τη στιγμή που υπέγραφε το πρωτόκολλο παράδοσης της πόλης, γραμμένο στην ελληνική και στη γαλλική γλώσσα, εμφανίστηκε μπροστά του. Είδε τον πασά, τον αρχιστράτηγο και μέντορά του, να τον κοιτάει στα μάτια και να του λέει με φωνή λυπημένη αλλά σταθερή: «Γιατί αγαπώ αυτή την πόλη, Σαλί. Γιατί αγαπώ τη Σελανίκ και τους ανθρώπους της περισσότερο από τη ζωή μου, περισσότερο από τη φήμη μου...»

Ο Σαλί κούνησε με δύναμη το κεφάλι του. Τα είχε εντελώς χαμένα. Δεν ήξερε πλέον αν αυτή η σκηνή ήταν αληθινή, αν πράγματι ο πασάς τού είχε απευθύνει τον λόγο ή αν επρόκειτο απλώς για μια από τις πολλές παραισθήσεις που του δημιουργούσε κάποιες φορές ο ναργιλές.

«Μας πρόδωσε ο πασάς... Παρέδωσε την πόλη στους απίστους... Ήταν δειλός και δεν την υπερασπίστηκε», ήρθαν στον νου του τα σούσουρα που κυκλοφορούσαν στα σοκάκια της Άνω Πόλης.

«Δε μας πρόδωσε ο πασάς!» ούρλιαξε με όλη του τη δύναμη ο Σαλί και σηκώθηκε με ορμή, συμπαρασύροντας στο πέρασμά του τον ναργιλέ κι ένα μικρό ταμπουρέ. Φόρεσε τρεκλίζοντας το φέσι του, άνοιξε το παράθυρο και βγήκε στο *σαχνισί**, που το μαστίγωνε η καταρρακτώδης βροχή.

Οι ιαχές των Ελλήνων θαρρείς έφταναν μέχρι εδώ πάνω. Από την παραλιακή οδό, περνούσαν τη Φιλντζανσιλάρ Γιολ** και τον Μεγάλο Δρόμο***, χώνονταν στα στενά δρομάκια κι έφταναν στον τούρκικο μαχαλά. Οι ομόθρησκοί του δε συμμετείχαν σε τούτο

* Προεξοχή πέρα από τα όρια της τοιχοποιίας του ισογείου, η οποία στηρίζεται σε ξύλινα δοκάρια.

** Η σημερινή Βασιλέως Ηρακλείου.

*** Η σημερινή Εγνατία.

το πανηγύρι των απίστων. Είχαν κλείσει τα μαγαζιά τους, κλειδαμπαρώθηκαν στα σπίτια τους και, με τη στωικότητα που τους διέκρινε, περίμεναν ό,τι υπαγόρευε η μοίρα τους.

Ο Σαλί κρατήθηκε από το ξύλινο κάγκελο, προέτεινε το στήθος του, ύψωσε το πρόσωπό του στον ουρανό. Το φέσι του κύλησε από τα ανακατωμένα του μαλλιά κι έπεσε κάτω. Το νερό της βροχής τον αναζωογόνησε και καθάρισε το μυαλό του από τις ανίερές σκέψεις.

«Δε μας πρόδωσε ο πασάς!» ούρλιαξε με όλη τη δύναμη της ψυχής του. «Δε μας πρόδωσε ο πασάς! Δε μας πρόδωσε...»

Η φράση έμεινε μετέωρη καθώς γλίστρησε και κυλίστηκε στο πάτωμα, ανήμπορος να βρει τη δύναμη να σηκωθεί ξανά όρθιος.

Οι περισσότεροι φίλοι του, ανώτεροι αξιωματικοί και πλούσιοι Τούρκοι, είχαν ήδη αποφασίσει πως θα εγκατέλειπαν για πάντα τη Σελανίκ. Πολλοί είχαν μαζέψει τα πράγματά τους, είχαν φροντίσει να ασφαλίσουν τα γρόσια τους στην Οθωμανική Τράπεζα κι ετοιμάζονταν για μια νέα αρχή στην Ισταμπούλ ή στη Σμύρνη. Προς στιγμήν, είχε λιποψυχήσει κι ο ίδιος. Μα τούτη ήταν η πόλη των προγόνων του. Και θα ήταν και η πόλη των απογόνων του. Δε θα ξερίζωνε ούτε τη γυναίκα του, τη Νεϊλάν χανούμ, ούτε τον μονάκριβο γιο του, τον Ιμπραήμ.

«Ο πασάς την αγαπάει τούτη την πόλη... Δε θέλησε να χυθεί αίμα αδελφικό... Γιατί όλοι αδέρφια είμαστε... Τούρκοι, Εβραίοι, Έλληνες, Αρμεναίοι και Φράγκοι... Όλοι αδέρφια είμαστε... Την αγαπάει τη Σελανίκ και δε θ' άφηνε ποτέ τα παιδιά της να κυλιστούν στο αίμα... Κι εγώ την αγαπάω τούτη την πόλη! Είναι η πόλη μου! Ποτέ δε θα την εγκαταλείψω... Ποτέ!» συνέχισε, πεσμένος μπρούμυτα, το παραλήρημά του.

Ήταν αδύνατον πλέον να συγκρατήσει τα δάκρυα που έτρεχαν ανεξέλεγκτα από τα μάτια του.

Έτσι πεσμένο, βρεγμένο ως το κόκαλο, τρέμοντας από το κρύο και την ταραχή, τον βρήκε η Νεϊλάν χανούμ ύστερα από

ώρες. Σκέφτηκε να στείλει τον Ιμπραήμ να φωνάξει τον γιατρό, όμως φοβήθηκε μήπως οι Έλληνες που κυκλοφορούσαν στον δρόμο του έκαναν κακό. Αποφάσισε να κόψει βεντούζες στον άντρα της και να πάρει μακριά την πίκρα του με τα σεμπέτια της και τα *βεζίρ παρμάκ**. Για τη Νεϊλάν κάθε πίκρα έφευγε μακριά με το σωστό γλυκό – ακόμα κι αν ήταν πίκρα για το χάσιμο μιας πόλης.

* * *

Καθώς μαινόταν ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος και οι Έλληνες κατέλαβαν την ιερή για τους μουσουλμάνους πόλη των Γιαννιτσών, οι Τούρκοι οπισθοχώρησαν, αντιλαμβανόμενοι πως ο ηττημένος στρατός τους δε θα μπορούσε να κρατήσει τη Θεσσαλονίκη. Στις 25 Οκτωβρίου 1912 παρουσιάστηκαν στις προωθημένες ελληνικές θέσεις ο Τούρκος στρατηγός Σαδίλκ μαζί με τους Ευρωπαίους προξένους της Θεσσαλονίκης και πρότειναν την παράδοση της πόλης υπό όρους, σύμφωνα με εξουσιοδότηση του Τούρκου αρχιστράτηγου Χασάν Ταξίν πασά. Ο διάδοχος, αρχιστράτηγος Κωνσταντίνος, δεν έκανε δεκτούς τους όρους και ζήτησε την παράδοση της πόλης «άνευ όρων». Ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος παρενέβη δυναμικά, διατάζοντας τον Κωνσταντίνο να καταλάβει αμέσως τη Θεσσαλονίκη, προτού προλάβουν να μπουν στην πόλη τα βουλγαρικά στρατεύματα. Στις 26 Οκτωβρίου υπογράφηκε το πρωτόκολλο παράδοσής της στους Έλληνες, που συντάχθηκε από τον έφεδρο δεκανέα Ίωνα Δραγούμη στα ελληνικά και στα γαλλικά, ενώ την επομένη μπήκε στην πόλη η μεραρχία του Κλεομένη Κλεομένους από την οδό Μεμλεκέτ Μπαχτσεσί**. Στις 28 Οκτωβρίου έφτασε στην πόλη σύμπασα η βασιλική οικογένεια, ενώ στις 29 Οκτωβρίου, κάτω από κα-

* Σιροπιαστό γλυκό με λεπτά φύλλα κρούστας, κρέμα και φιστίκι Αιγίνης.

** Η σημερινή 26ης Οκτωβρίου.

ταρρακτώδη βροχή, ο βασιλιάς Γεώργιος τέθηκε επικεφαλής μεγάλειώδους παρέλασης. Αμέσως μετά την κατάληψη της πόλης, στρατιωτικός διοικητής των ελληνικών στρατευμάτων της Θεσσαλονίκης διορίστηκε ο πρίγκιπας Νικόλαος.

Στη Θεσσαλονίκη, την πόλη των 39.000 Ελλήνων, των 45.000 Τούρκων και των 61.000 Εβραίων, κυμάτιζε πλέον η ελληνική σημαία.

Χώθηκε γρήγορα στο μικρό άνοιγμα που βρισκόταν δέκα αντρικά βήματα πάνω από το Κασιμιέ Τζαμί*. Καθώς το σώμα της προσγειωνόταν στα κακολαξεμένα στενά σκαλοπάτια, βρόμικο νερό, απάτητες λάσπες και μικρές πέτρες έπεσαν πάνω στο από αιώνες αχτένιστο μαλλί της. Μια σκλήθρα γαντζώθηκε στο πολύχρωμο μάλλινο ένδυμά της. Ένα ένδυμα περίεργο, που τίποτα κοινό δεν είχε με τα ρούχα των άλλων γυναικών: ούτε με τα τζιχάμπ των μουσουλμάνων, ούτε με τα μακριά μαύρα φορέματα των Εβραίων, ούτε με τις κοντές φούστες των Ελληνίδων. Φορούσε μια λευκή βράκα από τραχύ γιδίσιο δέρμα ως τον αστράγαλο, κι ένα φαρδύ αλατζένιο πανωφόρι, πολύχρωμο, που έφτανε σχεδόν μέχρι τα γόνατά της. Κόκκινο του αίματος, κίτρινο του χλομού φεγγαριού, πράσινο της μάταιης ελπίδας και μαύρο των σκοτεινών δυνάμεων παντρεύονταν οργιαστικά στο πανωφόρι που είχε γίνει ένα με τη σάρκα της. Από τον λαιμό της κρέμονταν σε μια άναρχη τάξη χοντρά σκοινιά από κάνναβη, που συγκρατούσαν διάφορα χαϊμαλιά σε περίεργα σχέδια, μικρά οστάρια, λείες πέτρες κι απολιθωμένα κοχύλια. Τα δάχτυλα των χειρών της ήταν διάστικτα από αποκρουφιστικά σύμβολα και μυστικιστικές επικλήσεις στο χρώμα της χένας, που η ίδια, κάποια στιγμή

* Η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου.

στη μακραίωνη ζωή της, είχε σκαλίσει με μια μυτερή βελόνα.

Οι γυμνές πατούσες της Εσρά χοροπήδησαν πάνω στα σκαλιά κι ακούμπησαν στις ανισόπεδες κεραμιζές πλάκες. Δε φάνηκε να την ενοχλεί το κρύο. Κινήθηκε γοργά προς το εσωτερικό της στενής σήραγγας. Πέρασε ξυστά από κάποιους αλήτες που είχαν κατέβει για να γλιτώσουν τη βροχή και, στη βιάση της, πέρασε πάνω από έναν απόκληρο της ζωής που είχε κάνει σπίτι του τούτη τη μικρή σπηλιά. Γρήγορα το λιγοστό φως που ερχόταν από ψηλά και φωτίζε τις πρώτες ασκελιές* χάθηκε κι η στενή σήραγγα βυθίστηκε στο απόλυτο σκοτάδι. Σε τούτο το σημείο, ακόμα και οι πιο θαρραλέοι γυρνούσαν πίσω ή κατέβαιναν μόνο δυο δυο ή τρεις τρεις, κρατώντας μεγάλους πυρσούς στα χέρια. Δεν την ενόχλησε καθόλου το σκοτάδι. Είχε μάθει να ζει σ' αυτό από την ημέρα που γεννήθηκε. Ήταν ο φυσικός της χώρος. Τα ορθάνοιχτα μάτια της δεν έβλεπαν εκείνα που έβλεπαν οι συνηθισμένοι άνθρωποι. Είχε γεννηθεί τυφλή.

Η Εσρά θεωρούσε την όραση άχρηστη αίσθηση. Πίστευε πως με τα μάτια του σώματος έβλεπε μόνο τα επιφανειακά και τα προφανή, έβλεπε μόνο τα γήινα και τα ανθρώπινα. Η ίδια χρησιμοποιούσε τα μάτια της ψυχής της κι έβλεπε όλα όσα οι άλλοι δεν έβλεπαν ή δεν ήθελαν να δουν: τα σημαντικά και τα εσώτερα, τα χθεσινά και τα μελλούμενα. Ερχόταν σε επαφή με όλους τους κόσμους χρησιμοποιώντας τις υπόλοιπες αισθήσεις της. Μύριζε την ενοχή από τη βαριά οσμή του ιδρώτα και τον φόβο από την απάδα του κάτουρου. Γευόταν την αθωότητα από τη γλυκώξινη γεύση του δέρματος και μιλούσε για τα μελλούμενα με τα πνεύματα των νεκρών που τη συντρόφευαν στους περιπάτους της κάτω από την πόλη.

Η Εσρά δε θυμόταν από πότε βρισκόταν σε τούτο τον κόσμο. Οι μνήμες της μπερδεύονταν με τις γεύσεις και τις μουσι-

* Ασκειλιά ή ασκελέ: Τουρκική μονάδα μέτρησης μήκους (0,70-0,75 του μέτρου).

κές της πόλης στο διάβα των αιώνων. Είχε πιτσιλιστεί με το αίμα των αδικοχαμένων στον Ιππόδρομο, είχε συρθεί δίπλα στα τουμπανιασμένα από την πανώλη πτώματα, είχε ακούσει το κήρυγμα του Σαμπατάι Σεβί, είδε τον Πύργο του Αίματος να μετατρέπεται σε Λευκό Πύργο, καλησπέρισε τους πρώτους Σεφαρδίμι που έφτασαν διωγμένοι από την Ισαβέλλα της Καστίλης στη νέα τους, φιλόξενη πατρίδα. Η Εσρά δεν ήταν ούτε μουσουλμάνη ούτε χριστιανή ούτε Εβραία. Ήταν τσιγγάνα. Από εκείνη τη γενιά των ελεύθερων ανθρώπων που σπιτικό τους είναι όλη η γη. Από τη γενιά των ανέμων γυναικών που συνομιλούν με το φεγγάρι όταν είναι στη γέμισή του και που το επικαλούνται με αρχαίους μυστικιστικούς χορούς όταν είναι στη χάση του.

Τ' αχνάρια των γυμνών της ποδιών πάνω στο νοτιοσμένο χώμα σταμάτησαν απότομα καθώς έστριψε σε έναν παράδρομο, όπου το έδαφος ήταν διάσπαρτο από μικρές και μεγάλες μυτερές πέτρες, που πλήγιαζαν το δέρμα. Περπάτησε με άνεση επάνω τους, δίχως οι σκληρές πατούσες της να ματώνουν, δίχως το πρόσωπό της να μαρτυρά κάποιο ίχνος πόνου. Ποτέ της δεν είχε φορέσει τσουράπια ή γουρουντσάρουχα, γιατί η ίδια ήταν παιδί της μάνας γης κι έπρεπε να βρίσκεται πάντα σ' επαφή μαζί της.

Σε μια διχάλα των δαντελωτών στοών, σταμάτησε απότομα. Αφουγκράστηκε τον κρότο της βροχής που έφτανε μέχρι τα σωθικά της γης, γεύτηκε την αλμύρα που αναδυόταν μέσα από την αγριεμένη θάλασσα, αισθάνθηκε την υγρασία να κολλάει στο ρυτιδιασμένο της δέρμα, οσμίστηκε την έξιψη και την αγωνία χιλιάδων ψυχών στη φωτεινή πλευρά της πόλης.

Έστριψε από την πλευρά που η μυρωδιά της μούχλας ήταν πιο έντονη. Τέσσερα βήματα απλωτά, ένα πλατύσκαλο μαρμάρινο, με χαραγμένο πάνω του το όνομα κάποιου αρχαίου νεκρού, ένας μεγάλος διασκελισμός κι ένα αδιέξοδο. Η Εσρά έχωσε τα δάχτυλά της στις μικρές οπές του τείχους και με περισσή άνεση σκαρφάλωσε και βγήκε στην επιφάνεια. Απαλά μεταλλικά

κουνουνίσματα σήμαιναν την έξοδό της από τη σήραγγα. Ο αδελφός που ανακάτεψε τα ήδη ανακατεμένα μαλλιά της της δήλωσε πως είχε φτάσει δίπλα στο ελληνικό προξενείο, λίγο πάνω από τη θάλασσα.

Αν και υπήρχε πολύς κόσμος που ακόμα πανηγύριζε την είσοδο των Ελλήνων στρατιωτών στην πόλη, κανείς δε φάνηκε να προσέχει την παρουσία της. Κύλησε ανάμεσά τους, κουνουνίζοντας σε κάθε βήμα της, προσπαθώντας να οσμιστεί την καινούργια μυρωδιά που κουβαλούσαν οι νεοφερμένοι στην πόλη.

Οι άνθρωποι φεύγουν, οι μυρωδιές, οι γεύσεις και οι μουσικές όμως δε χάνονται ποτέ... αφήνουν τ' αχνάρια τους πάνω στο χώμα, σκαλίζουν το αποτύπωμά τους πάνω στις πέτρες... Μπορεί το νέο να ζήσει με το παλιό; Τόσοι θεοί μαζεμένοι, πώς θα ζήσουν μονοιασμένοι;

Σήκωσε τα μάτια της προς τον σκοτεινό για κείνη ουρανό, τένωσε σε θέση επίκλησης τα χέρια της προς το φεγγάρι, που δεν είχε ανατείλει ακόμα.

Σούφρωσε τα χείλη της, όπως έκανε κάθε φορά που θύμωνε με τα μελλούμενα. Πυκνός καπνός και σάχτες, ορδές ανθρώπων από τη θάλασσα, σπίτια που ανταλλάσσονταν, άνθρωποι που χάνονταν και άνθρωποι που ερωτεύονταν, ζωές που ξεχνιούνταν και νέες που γεννιούνταν...

«Οϊμέ!» μουρμούρισε τρομαγμένη. «Πού θα πάνε όλες αυτές οι ψυχές;» και πισωγύρισε απότομα να βρει την τρύπα από την οποία είχε βγει.

Μες στην ταραχή της, ένα κορίτσι έπεσε πάνω της – ένωσε το βρεγμένο του χέρι ν' ακουμπάει το αφυδατωμένο της μάγουλο, άκουσε τη δροσερή του φωνή να χάνεται καθώς έτρεχε μακριά. «Συγγνώμη! Δε σας πρόσεξα!» φώναξε η Σοφία.

Το κορίτσι ξεμάκρυνε γρήγορα, μα η αύρα του κόλλησε πάνω στο δεξί χέρι της Εσρά. Έφερε την παλάμη της στο πρόσωπό της, φύσηξε τρεις φορές, μουρμουρίζοντας κάποιες ακατανόητες φράσεις.

«Σοφία... Το όνομά σου δε θα σου χαρίσει τη σύνεση... Θα αγαπήσεις πολύ... Θα κλάψεις πολύ... Θα ζήσεις πολύ», μουρμούρισε μέσα από το κλειστό της στόμα και βυθίστηκε ξανά στα έγκατα της πόλης. Για την Εσρά, η υπόγεια Θεσσαλονίκη ήταν η μόνη αληθινή Θεσσαλονίκη.

Σαλονίκη, λίγες μέρες μετά

Πνευμονία!» Ο γιατρός, κάτω από την αφύσικα δυνατή και σταθερή φωνή του, προσπάθησε να κρύψει το ανεπαίσθητο τρεμούλιασμα των χειλιών του που εμφανιζόταν κάθε φορά που έπρεπε να ανακοινώσει μια βαριά περίπτωση στους οικείους ενός ασθενή.

«Δηλαδή;» ρώτησε η Καλλιόπη, σαν να ήταν η πρώτη φορά στη ζωή της που άκουγε τούτη τη λέξη.

Ο γιατρός ξερόβηξε. Η λέξη αρνούταν να βγει δεύτερη φορά από το στόμα του. Λάτρευε την επιστήμη του, όμως μισούσε μέχρι τα μύχια της ψυχής του τη στιγμή που ανήγγελλε από τι έπασχε ο ασθενής. Είχε σκεφτεί να προσλάβει έναν βοηθό που θα τον έσερνε μαζί του σε κάθε επίσκεψη, ο οποίος θα ήταν επιφορτισμένος με το καθήκον της αναγγελίας. Όμως η γυναίκα του δεν ενέκρινε το παράτολμο σχέδιό του κι εκείνος δεν είχε το κουράγιο να το πραγματοποιήσει δίχως την έγκρισή της.

«Πνευ...»

Η υπόλοιπη λέξη χάθηκε κάτω από ένα αναπάντεχο κύμα δυνατού υγρού βήχα, που συνοδεύτηκε από κρεμώδη, πηχτά, γεμάτα πύον φλέματα, διάστικτα με σταγόνες κατακόκκινου αίματος, που προερχόταν από το κρεβάτι της Σοφίας.

«Νομίζω πως η κατάστασή της είναι ιδιαίτερα σοβαρή. Βέβαια

είναι ακόμα πολύ μικρή κι ο οργανισμός της είναι δυνατός, όμως...» Η Καλλιόπη γύρισε προς την κόρη της, που ανέπνεε με δυσκολία. Τα μάγουλά της ήταν αναφοκοκκινισμένα από τον υψηλό πυρετό. Μέσα της, κατηγορούσε τον εαυτό της για την αμέλειά της να μην καλέσει νωρίτερα τον γιατρό στο σπίτι. Είχε πιστέψει πως ήταν ένα απλό κρυολόγημα από τη βροχή που είχε ποτίσει τα ρούχα της Σοφίας την ημέρα της μεγάλης παρέλασης. Ήταν σίγουρη πως το ρακόμελο, το ξεστό χαμομήλι και οι καυτές βεντούζες θα έπαιρναν μακριά το κρύωμα, όμως είχε κάνει λάθος. Το απλό συνάχι στην αρχή και η ελαφριά αδιαθεσία στη συνέχεια εξελίχθηκαν ραγδαία. Η Σοφία βρέθηκε στο κρεβάτι, ανίκανη να συμμετέχει στις συνηθισμένες αταξίες της και να παρακολουθεί τα μαθήματά της στο Γυμνάσιο της Γαλλικής Λαϊκής Αποστολής*.

«Η κατάστασή της είναι ιδιαίτερα σοβαρή», συνέχισε ο γιατρός, με το πάνω χέιλος του να τρεμοπαίζει ανεξέλεγκτα. «Θα σας γράψω ένα φάρμακο που θα πρέπει να πάρει άμεσα η δεσποινίς...» Ένας κόμπος ιδρώτα εμφανίστηκε στα μηνίγγια του. Η συνέχεια ήταν ακόμα πιο δύσκολη απ' όσο περίμενε. «Όμως...» κόμπιασε και το τρέμουλο πλέον είχε μεταφερθεί και στο δεξί του χέρι, που αδυνατούσε να γράψει το όνομα του φαρμάκου, «θεωρώ πως πρέπει άμεσα να μεταφερθεί στο Δημοτικό Νοσοκομείο».

Η Καλλιόπη τον κοίταξε μ' ένα βλέμμα γεμάτο τρόμο, απόγνωση και αποδοκιμασία. Σαν να έφταιγε ο γιατρός για την πνευμονία της Σοφίας.

Το τρέμουλο πια είχε καταλάβει και το αριστερό του χέρι, κι

* Η Γαλλική Λαϊκή Αποστολή (Mission Laïque) εγκαταστάθηκε το 1906 στη Θεσσαλονίκη με σκοπό τη διάδοση της γαλλικής γλώσσας στις αποικίες και στο εξωτερικό, χωρίς προσπάθεια προσηλυτισμού στο ρωμαιοκαθολικό δόγμα. Λειτουργούσε εννεατάξιο σχολείο αργένων και επτατάξιο σχολείο θηλέων, καθώς και δημοτικό σχολείο.

αν έμενε λίγο περισσότερο, θα κυρίευε όλο το λιπόσαρκο κορμί του.

«Η πνευμονία είναι μια ιδιαίτερα ύπουλη ασθένεια. Στο νοσοκομείο θα μπορέσουν να την περιθάλψουν καλύτερα. Εάν θέλετε, δοκιμάστε και το Νοσοκομείο Χιρς. Είναι καινούργιο, έχει όλα τα νέα μηχανήματα, γνωρίζω προσωπικά τον γιατρό Μισραχή, θα μιλήσω εγώ για τη μικρή... Θα έχει την καλύτερη περίθαλψη... Θα την προσέχουν ιδιαίτερα...»

Ο γιατρός καταλάβαινε πλέον πως έπρεπε να φύγει. Δεν μπορούσε να κάνει τίποτα περισσότερο για τη νεαρή ασθενή του. Είχε ήδη αργήσει στην καθημερινή του επίσκεψη στον γερο-Αλκαίο, που υπέφερε από αιμορροΐδες και τον αντάμειβε πλουσιοπάροχα.

Έβαλε τη ρεντιγκότα, το καπέλο του, άρπαξε το μπαστούνι του και φρόντισε να βγει όσο πιο γρήγορα μπορούσε από την πόρτα που έβλεπε στην οδό Μητροπόλεως. Τα γρόσια που ακόμα κρατούσε στο χέρι του δεν μπόρεσαν να ανακόψουν το εσωτερικό ρίγος που τον κατέβαλε όταν άκουσε τον αποχαιρετιστήριο υγρό βήχα της μικρής.

* * *

Ο Μεχμέτ εφέντης βγήκε βιαστικός από τη νέα, μεγαλόπρεπη εξοχική του κατοικία στην ανατολική πλευρά της πόλης. Τα σπίτια στην περιοχή των Πύργων ή Εξοχών, όπως την ονόμαζαν μερικοί, ήταν όλα αρχοντικά, με μεγάλους κήπους, όπου μπουμπουκιάζαν με την πρώτη άνοιξη αμυγδαλιές, ροδακινιές και τριανταφυλλιές. Από το 1890, όταν κατεδαφίστηκε το ανατολικό τείχος της πόλης, που την εμπόδιζε να αναπνεύσει, οι πλούσιοι κάτοικοι άδραξαν την ευκαιρία προκειμένου να δημιουργήσουν έναν νέο κόσμο, μακριά από τον απλό λαό, που συγχρωτιζόταν στους στενούς δρόμους της αγοράς, στην παραλία και στην πλατεία του Λευκού Πύργου.

Ο Μεχμέτ καταγόταν από οικογένεια μυαλωμένων ανθρώπων. Οικογένεια Ντονμέδων, που ήξερε να ελίσσεται και να ακολουθεί τις επιταγές των καιρών. Άνθρωπος έξυπνος, ριψοκίνδυνος, που δε φοβόταν τις αλλαγές, κατάλαβε γρήγορα τις επιχειρηματικές ευκαιρίες που ανοίγονταν μπροστά του, τώρα που η πόλη απλωνόταν προς τα ανατολικά. Αύξησε γρήγορα την πατρική περιουσία εφοδιάζοντας με οικοδομικά υλικά τους εργολάβους, και στη συνέχεια ίδρυσε τη δική του κατασκευαστική εταιρεία. Συνεργαζόταν με τους σημαντικότερους αρχιτέκτονες, όπως τον Ξενοφώντα Παιονίδη ή τον Ιταλό Πιέρο Αριγκόνι, και μπορούσε πλέον να καυχείται πως τα περισσότερα από τα μέγαρα που κοσμούσαν την περιοχή των Πύργων ήταν δικά του δημιουργήματα.

Ο ίδιος δεν είχε εγκατασταθεί ακόμα μόνιμα στην περιοχή. Συνήθως χρησιμοποιούσε την πολυτελή βίλα του ως ησυχαστήριο ύστερα από μια κουραστική εβδομάδα ή ως κρυφό ερωτικό καταφύγιο για τις πολλές παντρεμένες ερωμένες του. Τις καθημερινές προτιμούσε να μένει στο διαμέρισμά του στο κέντρο της πόλης.

Κατέβασε το καπέλο του, άνοιξε τη *Νέα Αλήθεια** και προσποιήθηκε πως διάβαζε το άρθρο του Κούσκουρα «Ευλογημένος ο ερχόμενος» για ν' αποφύγει κάποια ανεπιθύμητη συνάντηση. Δε θέλησε να πάρει την προσωπική του άμαξα. Ο Ζαϊλούλ ήταν φλύαρος και ο Μεχμέτ δεν είχε καθόλου όρεξη για κουβέντες. Το σύγχρονο ηλεκτροκίνητο τραμ πέρασε πάνω από τη γέφυρα και συνέχισε την πορεία του στη λεωφόρο των Εξοχών μέχρι να στρίψει αργότερα στη Χαμιδιέ και να βγει στην Εγνατία. Από το 1911, που έχτισαν τη γέφυρα πάνω από το ρέμα του Μπουγιούκ Ντερέ, οι κάτοικοι δεν ήταν υποχρεωμένοι να περπατάνε μέχρι τα Καραγάτσια** για να πάρουν το ιππύλατο τραμ

* Η πρώτη απογευματινή εφημερίδα σε όλη την Ελλάδα. Ιδρύθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1909 από τον Ιωάννη Κούσκουρα.

** Η σημερινή περιοχή της Ανάληψης.

επειδή τα άλογα δεν μπορούσαν να περάσουν το ορμητικό νερό.

Λιγοστές οι γυναίκες μέσα στο τραμ. Κυρίως άντρες το προτιμούσαν. Οι γυναίκες σπάνια κατέβαιναν στο κέντρο της πόλης, μόνο για ψώνια ή για κάποια κοινωνική εκδήλωση. Προτιμούσαν τα απογευματινά σουαρέ και την ανταλλαγή επισκέψεων στα σπίτια τους. Άφησε το βλέμμα του να πλανηθεί έξω από το παράθυρο. Μόλις είχαν αφήσει πίσω τους τη βίλα του Τούρκου μεράρχου Σεϊφουλάχ πασά* και τώρα περνούσαν μπροστά από τη βίλα Χιρς**, όπου οι γυναίκες έπιναν το απογευματινό τους τσάι.

Χάθηκε ξανά στις σελίδες της εφημερίδας του, μα το βλέμμα του πηδούσε πάνω από τις αράδες και δε σταμάτησε ούτε στη βίλα Μοδιάνο***, που εδώ και λίγες μέρες χρησίμευε ως ανάκτορο του Έλληνα βασιλιά. Άφησε το μυαλό του να ταξιδέψει στην πολύτιμη συνάντηση που θα είχε σε λίγη ώρα.

Ο Μεχμέτ δεν αισθανόταν άνετα όταν δεν είχε τον έλεγχο των πραγμάτων στα χέρια του. Ήξερε να διαπραγματεύεται, ν' αλλάζει πρόσωπο, χαρακτήρα ή θρησκεία, όμως ζοριζόταν όταν έπρεπε ν' αντιμετωπίσει μια κατάσταση στην οποία δεν μπορούσε να μαντέψει τις μελλοντικές κινήσεις του αντιπάλου.

Ήταν πλέον ξεκάθαρο πως οι Τούρκοι αποτελούσαν παρελθόν για την πόλη. Ο Μεχμέτ δεν πίστευε πως θα μπορούσαν ν' ανακτήσουν σύντομα την αλλοτινή τους κυριαρχία. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία αιμορραγούσε, κατέρρεε, ψυχορραγούσε. Ο θάνατος ήταν αναπόφευκτος.

Οι Έλληνες είχαν μπει στην πόλη. Έλληνες από τη Ρούμελη και την Πελοπόννησο. Έλληνες από την Κρήτη. Άλλη φάρα.

* Η σημερινή γνωστή βίλα Μορδόχ ή Μορντώχ, που πλέον στεγάζει διάφορες υπηρεσίες του Δήμου Θεσσαλονίκης στη συμβολή των οδών Βασιλίσσης Όλγας και 25ης Μαρτίου.

** Σήμερα το κτίριο είναι εγκαταλειμμένο πάνω στη Βασιλίσσης Όλγας.

*** Σήμερα στεγάζει το Λαογραφικό Μουσείο επί της Βασιλίσσης Όλγας.

Διαφορετική. Τούτοι οι Έλληνες ήταν αλλιώτικοι από εκείνους που γνώριζε και με τους οποίους συγχρωτιζόταν όλα αυτά τα χρόνια στη Σαλονίκη. Με τους Έλληνες της Σαλονίκης μιλούσαν τη δική τους γλώσσα. Ξεκινούσαν με τούρκικα, έχωναν λέξεις φραγκολεβαντίνικες και στο τέλος γύριζαν στα ελληνικά. Κι όταν ήταν να μιλήσουν για εμπόριο, συνεννοούνταν στα λαβνίνο*. Οι καινούργιοι ήταν διαφορετικοί, ήταν άλλοι Έλληνες, που είχαν ξεχάσει τα τούρκικα, είχαν μάθει να ζούνε με τα χρήματα του ελληνικού κράτους και πίστευαν πως οι θεοί των άλλων άξιζαν την καταδίκη. Οι Έλληνες της Σαλονίκης σέβονταν την Παρασκευή των μωαμεθανών, ακολουθούσαν το Σάββατο των Εβραίων και τηρούσαν με ευλάβεια τη δική τους Κυριακή. Μα τούτοι εδώ οι νέοι; Ποιος διάλογος τους άφησε να πατήσουν την ιερή του πόλη; Τι κι αν προσευχόταν στον Αλλάχ, οι ρίζες του ήταν άλλες. Κι ήταν καθήκον του να παρευρεθεί στη συνέλευση των ομοφύλων του. Δε θα μπορούσαν να αρνηθούν την παρουσία του. Στις δύσκολες ώρες, όλοι οι σύμμαχοι είναι απαραίτητοι. Κι ας ήξερε πως δεν είχε δικαίωμα ψήφου. Πως ο ραβίνος θ' αρνούνταν την είσοδό του στη συναγωγή. Πως...

Αν δε σταματούσε απότομα το τραμ, θα είχε ξεχαστεί και δε θα είχε κατέβει στη σωστή στάση. Προχωρούσε βιαστικά. Έπρεπε να προλάβει. Ήθελε να τους πει πως ο πανίσχυρος Μεχμέτ εφέντης δε θα εγκατέλειπε την πόλη. Υπήρχε ακόμα σωτηρία. Δεν είχε υπογραφεί για την ώρα καμία συνθήκη ειρήνης, κανένα ευρωπαϊκό σύμφωνο παραχώρησης της Θεσσαλονίκης στην Ελλάδα. Στα μάτια του, η Σελανίκ παρέμενε μία αυτόνομη, ελεύθερη πόλη. Ο συνέταιρός του, ο καρδιακός του φίλος στα εύκολα και στα δύσκολα, ο συμπότης του στα καφέ σαντάν και στα θέατρα της πλατείας Ελευθερίας, ο Αλβέρτο Καράσο, ήταν εκείνος που τον είχε προσκαλέσει.

Η πρόταση της εβραϊκής κοινότητας ήταν απλή και ξεκάθα-

* Η ισπανοεβραϊκή διάλεκτος που μιλούσαν οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης.

ρη: Η Θεσσαλονίκη έπρεπε να μείνει η πόλη του διεθνούς εμπορίου, του ελεύθερου έρωτα, της αμοιβαίας συνεννόησης. Μια Θεσσαλονίκη αυτόνομη, με εβραϊκή διοίκηση. Η Εβραϊκή κοινότητα υπέβαλλε υπόμνημα στην Ειρηνευτική Διάσκεψη του Λονδίνου για να γίνει η Θεσσαλονίκη «διεθνής πόλη» και το λιμάνι της «ελεύθερο». Στο λεπτό χαρτί του υπομνήματος δέσποζαν οι αριστοτεχνικές υπογραφές των διοικούντων την Κοινότητα. Ο Μεχμέτ κράτησε σταθερά το χέρι του πάνω στο στυλόχαρτο και η μαύρη μελάνη δε λέκιασε την υπογραφή του. Το όνομά του διακρινόταν με ευκρίνεια πάνω στην ευρωπαϊκή πρόταση. Για πρώτη φορά έπειτα από αιώνες, πέταξε το όνομά του που λειτουργούσε ως προκάλυμμα και υπέγραψε με το προαιώνιο όνομα της φυλής του: Εμμανουήλ Φερνάντες. Παρά τον στιγμιαίο του δισταγμό, παρέμενε ένας από τους ισχυρότερους Ντονμέδες της πολύπαθης αυτής πόλης. Ποιο θα ήταν άραγε το μέλλον της;

* * *

Η μυρωδιά του ψητού, κοπανισμένου κόκκινου κρεμμυδιού, μπερδεμένη με κείνη του λεμονιού, της κανέλας και του χαμομηλιού που άχνιζε πάνω στη σόμπα, έφερε αναγούλα στην Αναστασία. Οι εντολές της μητέρας της όμως ήταν ξεκάθαρες. Έπρεπε να σταθεί δίπλα στο κρεβάτι της μικρής και να την παρακολουθεί μήπως ανεβάσει πυρετό, μήπως την πιάσει μια νέα κρίση βήχα, μήπως χρειαστεί να της αλλάξει τις ιδρωμένες νυχτικιές της.

Δεν της άρεσε καθόλου που θα εκτελούσε καθήκοντα παραμάνας ή, ακόμα χειρότερα, νοσοκόμας. Η μητέρα της όμως, μετά την τραγική αποβολή που παραλίγο να της στοίχιζε τη ζωή στο Δημοτικό Μαιευτήριο, έδειχνε μια τρομερή δυσπιστία απέναντι σε όλα τα νοσοκομεία. Ήταν σίγουρη πως η παραμονή της Σοφίας στο σπίτι και τα διάφορα γιατροσόφια που θυμόταν από τη γιαγιά της ή που έπαιρνε από τις φίλες της θα ήταν αποτελεσματικότερα σε ό,τι είχε να κάνει με την υγεία της μικρής της κόρης.

Η Αναστασία ήταν δεκαεπτά ετών. Σε λίγο τελείωνε το σχολείο, τα μπαούλα ήταν ήδη γεμάτα με τα προικιά της κι η σκέψη της συχνά ξεστράτιζε σε όμορφους νεαρούς που έπλαθε με τη φαντασία της και σε φλογερούς έρωτες που πίστευε πως θα ζούσε. Υπήρχαν στιγμές που ήθελε πολύ να μοιραστεί τούτες τις ανησυχίες της, μα τα μάγουλά της βάφονταν κόκκινα και μόνο στη σκέψη πως θα μιλούσε σε κάποια συμμαθήτριά της ή, πολύ περισσότερο, στη μητέρα της. Μάλωσε τον εαυτό της για τις αμαρτωλές σκέψεις της, έβγαλε από την τσέπη της το αρωματισμένο με μοσχολέμονο δαντελένιο μαντίλι της και το έφερε στη μύτη της για να αποφύγει τη δυσάρεστη μυρωδιά που απλωνόταν στο δωμάτιο. Γρήγορα όμως το μυαλό της ξεστράτισε πάλι κι άρχισε να βλέπει τους περήφανους αξιωματικούς που είχαν μπει στην πόλη αγέρωχοι πάνω στα άλογά τους, με αντρική κορμοστασιά, περιποιημένα μουστάκια, μακριά χέρια. Δίχως να το καταλάβει, της ξέφυγε ένας αναστεναγμός.

Η Σοφία άνοιξε τα μάτια της και την κοίταξε.

«Άνοιξε το παράθυρο να μπει λίγος φρέσκος αέρας. Με αρρωσταίνει τούτη η μυρωδιά», είπε στην Αναστασία.

«Η μητέρα δεν αφήνει».

«Άνοιξέ το. Δε θα της το πούμε. Αν δεν το ανοίξεις, θα πεθάνω σίγουρα από την μπόχα...»

«Σοφία!» την επέπληξε η αδελφή της. «Πρόσεχε πώς μιλάς. Δεν είναι εκφράσεις αυτές για μια δεσποινίδα».

Η Αναστασία σηκώθηκε και άνοιξε το παράθυρο με μεγάλη ευχαρίστηση. Ο φρέσκος αέρας εισέβαλε στο δωμάτιο, φέροντας μαζί του και τη φασαρία της πόλης: τα τριξίματα από τις ξύλινες ρόδες των κάρων, τις γυναικείες κουβέντες, τα αλυχτίσματα των αδέσποτων σκύλων, τις φωνές των εμπόρων που μάλωναν τους παραγιούς τους...

Εάν η μητέρα τους επέστρεφε, θα της έλεγε πως η ιδέα του ανοιχτού παραθύρου ήταν της Σοφίας. Η ίδια δεν έφερε καμία απολύτως ευθύνη. Στάθηκε στο παράθυρο κι έσκυψε να δει

καλύτερα τον λόχο των στρατιωτών που περνούσε από κάτω.

«Έλληνα αξιωματικό θα παντρευτώ!»

«Αν δεν έχεις μεγάλη προίκα, δεν μπορείς να παντρευτείς αξιωματικό», ακούστηκε αδύναμη η φωνή της Σοφίας.

Έντρομη, η Αναστασία συνειδητοποίησε πως είχε εκφράσει τη σκέψη της μεγαλόφωνα κι απέφυγε να κοιτάξει τον καθρέφτη, για να μη δει το πρόσωπό της, που είχε γίνει σαν παντζάρι. Ήταν όμως πλέον αργά. Αδυνατούσε να πάρει την κουβέντα της πίσω. Ωστόσο, ίσως μπορούσε να εμπιστευτεί τη Σοφία. Η αδελφή της εξάλλου ήταν μικρή, δεν μπορούσε να αντιληφθεί το κάψιμο που αισθανόταν η ίδια στο στομάχι ή τη φλόγα στο στήθος της. Κι επιπλέον, ήξερε να κρατάει μυστικά από τον επικίνδυνο κόσμο των μεγάλων.

«Έλληνα αξιωματικό θα παντρευτώ!» επανέλαβε. «Είναι τόσο...»

Όμως δε βρήκε τη λέξη που ταίριαζε και σταμάτησε.

«Τους είδες;» ρώτησε η Σοφία με τη σειρά της κι αισθάνθηκε ξαφνικά πολύ σημαντική που η Αναστασία τής είχε κάνει αυτή την αποκάλυψη. Έπρεπε κι η ίδια να πει κάτι, να φανεί ισάξια με την αδελφή της. «Πέρασα δίπλα από τον βασιλιά και τον διάδοχο κι ο πρίγκιπας Νικόλαος μου χαμογέλασε όταν με είδε να περνάω ...»

«Σου χαμογέλασε; Ψέματα λες...»

«Μου χαμογέλασε», επέμεινε πεισματικά η Σοφία. «Και μου χάιδεψε και το κεφάλι», ξεφούρνισε το ψέμα για να την τσιγκλήσει περισσότερο.

«Άσε τα παραμύθια! Λένε πως ο πρίγκιπας Νικόλαος μένει στο Σπλέντιντ. Είναι πλέον ο στρατιωτικός διοικητής της πόλης. Πού ξέρεις, μπορεί να τον συναντήσουμε κάποια στιγμή...»

«Ναι...» είπε ανόρεχτα η Σοφία, που αισθανόταν πάλι τον πυρετό ν' ανεβαίνει.

«Ο πατέρας έχει πολλές γνωριμίες. Σίγουρα θα του στείλουν πολλά προξενιά για μένα. Μακάρι να επιλέξει έναν Έλληνα αξιωματικό!»

«Εγώ θα παντρευτώ πρίγκιπα», είπε αποφασιστικά η Σοφία κι ο βήχας που την κατέκλυσε ήταν δριμύς. Τα λευκά της σεντόνια γέμισαν χοντρές σταλαγματιές πηγμένου αίματος.

* * *

Η νύχτα είχε πέσει εδώ και πολλή ώρα. Σήμερα δε θα ανέτελλε το φεγγάρι, η ώρα ήταν ήδη περασμένη και στους δρόμους κυκλοφορούσαν μόνο Έλληνες και Βούλγαροι φαντάροι που είχαν ξεχαστεί στα πορνεία της Μπάρας κι έτρεχαν τώρα για να προλάβουν το πρωινό εγερτήριο.

Τούτες τις άγριες, μοναχικές νυχτερινές ώρες επέλεγε η Εσρά για να εγκαταλείψει τη γνώριμη υγρασία των λαγουμιών της Σαλονίκης και να περπατήσει ανενόχλητη στους σκονισμένους ή λασπωμένους δρόμους της πόλης.

Ο μεταλλικός ήχος των κουδουνιών που έφερε πάνω της τη συντρόφευε, απομακρύνοντας από δίπλα της κάθε υποψία κακού πνεύματος. Ξαφνικά κοκάλωσε. Η απουσία της σελήνης ώρες ώρες τρόμαζε και την ίδια, γιατί υποχθόνιες θεότητες έβρισκαν την ευκαιρία κι ανέβαιναν στη γη. Κουνήθηκε αργά δεξιά αριστερά, έκανε δυο χοροπηδητά βήματα μπρος και πίσω, το μεγάλο δάχτυλο του αριστερού της ποδιού βρήκε πάνω σ' ένα τουμπανιασμένο πτώμα αρουραίου απ' αυτά που ξέβραζαν συνήθως τα ρέματα της πόλης καθώς έψαχναν δίοδο στη θάλασσα. Σιωπή. Σαν η φύση να είχε μείνει άλαλη. Τα κουδούνια της δεν ηχούσαν πλέον όταν κινείτο.

«Θάνατος», μουρμούρισε.

Το κρώξιμο του γκιόνη που βρισκόταν στο κλειστό παράθυρο του δεύτερου ορόφου επιβεβαίωσε αυτό που ήδη ήξερε. Άνοιξε τα ρουθούνια της κι η μυρωδιά του θανάτου την κατέκλυσε: μούχλα, υγρασία, σαπίλα, πύον, αίμα...

Το κρώξιμο του γκριζωπού πουλιού έγινε ακόμα πιο ηχηρό. Ανατρίχιασε, καθώς ένα ψυχρό κύμα αέρα πέρασε από δίπλα της.

Ετοιμαζόταν να περάσει μέσα από τις γρίλιες και τις χαραμάδες.

Η Εσρά ήξερε πως δεν έπρεπε να τα βάζεις με όσα είχαν αποφασίσει οι θεοί. Υπήρχαν όμως κάποιες στιγμές που η ανυπότακτη φύση της επαναστατούσε. Η μυρωδιά της κοριτοίστικης έξαιψης, ανάκατης με το νερό της βροχής, έφτασε στη μύτη της, και το χαρούμενο γέλιο ήχησε στ' αντιά της.

«Δεν είναι ακόμα η ώρα... Φύγε...» σύριξε σαν φίδι μέσα από τα χείλη της. Έχωσε το χέρι της βαθιά στον κόρφο της κι έβγαλε μια μαυριδερή σκόνη που μύριζε θειάφι και χλώριο.

«Φύγε... φύγε... φύγε...» επανέλαβε τρεις φορές κι άφησε τη σκόνη να αιωρηθεί στην ατμόσφαιρα.

Ο γκιόνης έκρωξε για μια τελευταία φορά και το πλατάγισμα των φτερών του καθώς πέταγε μακριά από το παράθυρο ακούστηκε μέχρι τις βάρκες που λικνίζονταν στα αγκυρεμένα νερά της θάλασσας.

Η Εσρά αισθάνθηκε το κεφάλι της να βουίζει. Ήξερε πως έπρεπε να βιαστεί αν ήθελε να βρει το πρώτο άνοιγμα που θα την οδηγούσε πίσω στο υπόγειο σπιτικό της. Η εναντίωσή της στους νόμους της ζωής και του θανάτου δεν ήταν χωρίς τίμημα. Μερόνυχτα ολόκληρα θα έχανε τις δυνάμεις της κι οι αισθήσεις της δε θα λειτουργούσαν. Θα παρέμενε μια γυναίκα τυφλή, ζαλισμένη, που δε θα θυμόταν τις προαιώνιες ευχές. Η όσφρηση και η ακοή της θα την εγκατέλειπαν, ενώ η γλώσσα της θα μπερδευόταν και οι λέξεις θα έβγαιναν ακατανόητες.

Και το κορίτσι όμως θα το πλήρωνε το τίμημα. Κι ας μην το γνώριζε. Ο Χάροντας πάντοτε ήταν δύσκολος διαπραγματευτής. Δε χάριζε εύκολα ό,τι θεωρούσε πως του ανήκε. Η Σοφία είχε ανταλλάξει τη ζωή της για μιαν άλλη, που ποτέ δεν ονειρεύτηκε...

ΜΑΥΡΟ

Κηδεία του Εθνομάρτυρος Βασιλέως
Γεωργίου Α' της Ελλάδας
Funérailles du Roi-Martyr Georges I
de Grèce à Salonique

*Στρατιωτικό άγημα κατά τη μεταφορά
της σορού του βασιλιά Γεωργίου Α'.*

*Η ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ
Η ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ
ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ*

Συντετριμμένον υπό οδύνης το Υπουργικόν Συμβούλιον, αγγέλλει εις τον Λαόν τον θάνατον της Α. Μεγαλειότητος του δημοφιλεστάτου Βασιλέως ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α'.

Κακούργοι χείρες παραφρόνων εδολοφόνησαν σήμερον εν Θεσσαλονίκη τον Βασιλέα, βυθίσασαι εις βαθύτατον πένθος ολόκληρον το έθνος, εν ημέραις αγαλλιάσεως διά την πλήρωσιν των πανελληνίων πόθων.

Η δολοφονική επίθεσις εγένετο περί ώραν 5ην μ.μ. της σήμερον εν περιπάτω διά περιστρόφου.

Η Α. Μεγαλειότης ο Βασιλεύς εξέπνευσε μετά ημίσειαν ώραν.

Το Υπουργ. Συμβούλιον έσπευσε να ανακοινώση αυθωρεί το οδυνηρόν άγγελμα εις την Α.Μ. τον νέον Βασιλέα ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ.

Εν Αθήναις τη 5η Μαρτίου 1913

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος

Α. Α. Κορομηλάς

Εμμ. Ρέπουλης

Ιωάν. Τσιριμώκος

Αλ. Ν. Διομήδης

Α. Μιχαλακόπουλος

Ν. Στράτος

5 Μαρτίου 1913

Ηταν από τις μέρες που λάτρευε. Είχε ψύχρα αλλά ο ουρανός ήταν ανέφελος. Δήλωνε πως είχε μπει πλέον η άνοιξη και πως ο πληκτικός χειμώνας έφευγε. Η Ζοζεφίν βγήκε στον δρόμο και, μπροστά στην πόρτα του «σπιτιού» της, δίστασε για το εάν θα έπρεπε να πάρει το τραμ, να καλέσει μια άμαξα ή να περπατήσει με τα πόδια. Η Ζοζεφίν σπάνια έβγαινε από το προσωπικό της άντρο. Στο «σπίτι» της ήταν η απόλυτη κυρίαρχος. Ήταν ελεύθερη να το κουμαντάρει όπως ήθελε. Διάλεγε τα κορίτσια που θα δούλευαν μαζί της, επέλεγε τους πελάτες της, καθόριζε τις τιμές της. Όμως ο έξω κόσμος φάνταζε ιδιαίτερα απειλητικός. Έχανε την αυτοπεποίθησή της και ορισμένες φορές έπιανε τον εαυτό της να σκύβει το κεφάλι όταν περνούσε μπροστά από σπίτια παλαιότερων γνωστών.

Απέφευγε τις περαντζάδες, γιατί οι γυναίκες, σαν την αντάμωναν, απέστρεφαν το βλέμμα τους και σχολίαζαν φωναχτά το έντονο κοκκινάδι στα χείλη της ή τα μοντέρνα γαλλικά φορέματά της με τη φίνα δαντέλα, όπου διαγραφόταν προκλητικά το φουσκωμένο στήθος της. Απέφευγε τα γεμάτα κόσμο μέρη, γιατί οι άντρες έκαναν πως δεν την έβλεπαν, τάχυναν το βήμα τους σαν περνούσαν από δίπλα της, έπιαναν αγκαζέ τη σύζυγό τους αλλά ποτέ δεν της απηύθυναν έναν χαιρετισμό, ακόμα κι

αν το προηγούμενο βράδυ το είχανε περάσει μαζί της ή με κάποιο από τα κορίτσια της.

Προχωρούσε κι εκείνη πάνω στα μποτίνια της με βήμα σταθερό και γρήγορο, με ψηλά το κεφάλι, για να δείξει σε όλους αυτούς τους υποκριτές πως δεν τους είχε ανάγκη. Όμως το στήθος της πάντα σφιγγόταν, το κεφάλι της βούιζε και, σαν επέστρεφε στο «σπίτι» της, αισθανόταν εξουθενωμένη. Μόνο ο Μεχμέτ εφέντης την πλησίαζε πάντα, τη χαιρετούσε, έβγαζε το καπέλο του και μ' ένα περιπαικτικό χαμόγελο τη σύστηνε στους άντρες και στις γυναίκες της συντροφιάς του ως τη μαντάμ Ζοζεφίν, την πιο όμορφη γυναίκα της πόλης. Ήταν εκείνος που την είχε συμβουλευσει να εμπιστευτεί τα κέρδη της στην Τράπεζα Θεσσαλονίκης των αδελφών Αλλατίνι, εκείνος που της έσωσε τη ζωή δίχως αντάλλαγμα όταν ένας ευέξαπτος μεθυσμένος πελάτης της προσπάθησε να τη μαχαιρώσει.

Κάτι τέτοιες σπάνιες στιγμές, που το «σπίτι» της την έπνιγε και η ανάμνηση μιας προηγούμενης ζωής γεμάτης ασφάλεια την περιτριγύριζε, η Ζοζεφίν τολμούσε να περπατήσει μόνη, παρέα με τις σκέψεις της, στους δεντροφυτεμένους δρόμους του Φαλήρου, αποφεύγοντας την πολυσύχναστη παραλία ή τις πολύβουες εμπορικές στοές. Κάτι τέτοιες στιγμές, που ο φρέσκος αέρας γέμιζε τα πνευμόνια της, ο ήλιος φώτιζε την ψυχή της δίχως να την καίει, σκεφτόταν πως, αν είχε συναντήσει τον Μεχμέτ εφέντη εκείνη την παλιά εποχή, θα μπορούσε να τον ερωτευτεί και να γίνει γυναίκα του. Γρήγορα όμως τούτη η σκέψη έφευγε μακριά κι η ίδια χασκογελούσε με την αφέλειά της, γιατί ήξερε πως ούτε εκείνη ούτε ο Μεχμέτ ήταν άνθρωποι που χάριζαν την καρδιά τους. Ήταν αρκετά μεγάλη πια για να γνωρίζει πως δεν ευθυνόταν ο Ζαν-Πιερ για τον δρόμο που είχε ακολουθήσει αλλά πως ήταν η φτιάξη της τέτοια, πως ήθελε η ίδια να ορίζει το σώμα και την ψυχή της, πως είχε μια σκοτεινή πλευρά που την εξωθούσε με δύναμη προς ό,τι όριζε η κοινωνία ως ανήθικο και μεμπτό.

Δίχως να το καταλάβει, παρασυρμένη από τις σκέψεις της, η Ζοζεφίν χώθηκε αρχικά στα στενά δρομάκια με τα καλντερίμια κι ύστερα έστριψε δεξιά με σκοπό να φτάσει στο παντοπωλείο του Ισχά, όπως τον έλεγε εκείνη, του Ισαάκ Σαραφάτη, όπως ήταν γνωστός στην περιοχή. Προφασιζόταν πως πήγαινε για ν' αγοράσει μοσχοσάπουνα για τα κορίτσια της, στην πραγματικότητα όμως κατευθυνόταν εκεί για ν' ακούσει τα κουτσομπολιά της γειτονιάς και να θυμηθεί πως, σε πείσμα όλων, παρέμενε ακόμα μέλος της κοινωνίας.

Δεν πρόλαβε να φτάσει στη λεωφόρο, όταν ο δυνατός κρότος την έκανε να σηκώσει ξαφνιασμένη το κεφάλι. Η φωνή της δεν πρόλαβε να βγει από το στόμα της. Είδε τον άντρα με την επιβλητική στολή να πέφτει, είδε τον άλλο, με τα λερά τα ρούχα, το βρομερό λευκό πουκάμισο, να της ρίχνει μια φευγαλέα ματιά, είδε δυο Κρητικούς χωροφύλακες να ορμούν μπροστά και ν' αρπάζουν το όπλο από το χέρι του σαλεμένου γέρου, είδε τον Ισχά να χειρονομεί ανεξέλεγκτα, είδε να τραβούν τον λαβωμένο, να τον ακουμπούν πάνω σ' ένα τραπέζι. Η Ζοζεφίν είχε απομείνει ασάλευτη. Κανείς δε φάνηκε να την προσέχει. Έκανε λίγα βήματα προς εκείνη την κατεύθυνση, να δει καλύτερα, να βοηθήσει.

Χρόνια αργότερα, όταν θα θυμόταν την τραγική εκείνη στιγμή που έμελλε ν' αλλάξει τον ρου της ελληνικής ιστορίας, θ' απορούσε που η μνήμη της είχε συγκρατήσει παράταιρα πράγματα κι όχι τα σημαντικά που θα έγγραφαν οι ιστορικοί στα βιβλία τους ή οι δημοσιογράφοι στις εφημερίδες τους.

Θυμόταν τη μυρωδιά της σαλαμούρας που έβγαινε από το παντοπωλείο του Ισχά, εκείνα τα μεγάλα σκονισμένα παπούτσια, τόσο αταίριαστα στα πόδια του δολοφόνου, θυμόταν το τριξίμο των δοντιών του βρακοφόρου χωροφύλακα... Θυμόταν πως τέντωσε τον λαιμό της για να δει αν το βασιλικό αίμα είχε βάψει τα χέρια όλων όσοι έτρεξαν να βοηθήσουν μα ύστερα ήρθε η άμαξα κι απόθεσαν τον πληγωμένο επάνω της και κατόπιν εξαφανίστηκε γρήγορα προς την επάνω πλευρά

της πόλης. Κι άρχισε να μαζεύεται κόσμος πολός, να θέλει να λιντσάρει τον άντρα με το σαλεμένο βλέμμα. Κι η φράση που θα σειόταν σαν κακός οιωνός σ' ολόκληρη την πόλη τις επόμενες μέρες άρχισε να μοιράζεται από στόμα σε στόμα σαν μικρό κομμάτι αντίδωρου στην κυριακάτικη λειτουργία της Μητρόπολης: «Σκοτώσανε τον βασιλιά! Σκοτώσανε τον βασιλιά! Σκοτώσανε τον βασιλιά!»

Η Ζοζεφίν πήρε τον δρόμο του γυρισμού. Σκεφτόταν πως έπρεπε να πει στα κορίτσια της να βγάλουν πένθιμα ρούχα από τα μπαούλα τους, να μαυροφορεθούν, να κλείσουν τις πόρτες του «σπιτιού» και να προσευχηθούν η καθεμιά στον θεό της για τη βασιλική ψυχή. Μα η ίδια είχε μείνει ορφανή κι από θεούς κι από γονείς. Πόσο θα ήθελε να ερχόταν σήμερα ο Μεχμέτ εφέντης να της πάρει μακριά τη λύπη που πλάκωσε την ψυχή της! Πόσο θα ήθελε! Μα η θέληση η δική της δεν ήταν πάντα και η θέληση της μοίρας της.

* * *

Ο βασιλιάς Γεώργιος, μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, αποφάσισε να μείνει μόνιμα στην πόλη ώστε η παρουσία του να σημάνει την κυριαρχία της Ελλάδας στις νεοαποκτηθείσες περιοχές. Έμενε στη βίλα Χατζηλαζάρου, στην περιοχή των Εξοχών, κοντά στη σημερινή περιοχή της Ανάληψης. Συνήθιζε κάθε απόγευμα να κάνει τη βόλτα του δίχως συνοδεία και να συνομιλεί με τους περαστικούς που συναντούσε στον δρόμο. Στις 5 Μαρτίου 1913, στις πεντέμισι το απόγευμα, ο βασιλιάς επέστρεφε μαζί με τον υπασπιστή του, ταγματάρχη Ιωάννη Φραγκοΐδη, από εθιμοτυπική επίσκεψη στο γερμανικό πολεμικό πλοίο Γκέμπεν, που βρισκόταν στο λιμάνι της πόλης. Στη θέση πασά Λιμάν – Κερίμι εφέντη*, εμφανίστηκε ξαφνικά ο Αλέξανδρος Σχινάς και πυροβόλησε

* Η σημερινή συμβολή των οδών Αγίας Τριάδας και Βασιλίσσης Όλγας.

σχεδόν εξ επαφής πισώπλατα τον βασιλιά. Στη δεύτερη προσπάθειά του, να πυροβολήσει και τον Φραγκούδη, το όπλο του έπαθε αφλογιστία και συνελήφθη αμέσως από δύο Κρητικούς χωροφύλακες που ακολουθούσαν τον βασιλιά από απόσταση. Ο Γεώργιος μεταφέρθηκε σε λιπόθυμη κατάσταση στο Παπάφειο, που τότε λειτουργούσε προσωρινά ως νοσοκομείο.

* * *

«Πάμε να πιούμε μια μπόζα*, γιε μου. Να τα πούμε σαν άντρες!»

Τις αναζητούσε αυτές τις στιγμές ο Σαλί μπέης. Τις στιγμές που περνούσε μόνος με τον γιο του. Έβλεπε τη συνέχειά του πάνω στον Ιμπραήμ. Το μουστάκι του που είχε αρχίσει να θεριεύει, τα μάτια του που είχαν χάσει την παιδική τους αθωότητα καθώς άκουγε τα γέλια των κοριτσιών στη βρύση, το βλέμμα του που χανόταν όταν διάβαζε στίχους από το Κοράνι δηλώνων πως είχε γίνει πλέον άντρας.

Αν και ο Σαλί μπέης βρισκόταν στη φάση της ωριμότητάς του, στην περίοδο που οι δικές του αποφάσεις όριζαν την πορεία της οικογένειάς του, ήξερε πως σε λίγο καιρό θα έπρεπε να παραδώσει τη σκυτάλη στον γιο του. Ήταν κάτι που το περίμενε χρόνια, το είχε ήδη διαισθανθεί από την εποχή της γέννησης του Ιμπραήμ και το είχε εμπεδώσει την εποχή του *σουνέτι***, όμως στο μυαλό του ήταν κάτι που θα συνέβαινε στο πολύ μακρινό μέλλον, ίσως σ' έναν άλλο πατέρα και σ' έναν άλλο γιο.

Ο χρόνος όμως είχε περάσει και ο πατέρας ήταν ο ίδιος, και ο γιος ήταν ο δικός του: ο Ιμπραήμ, που είχε κληρονομήσει τα μεγάλα αμυγδαλωτά μάτια της μητέρας του και τα σαρκώδη χείλη του πατέρα του.

«Πάμε να πιούμε μια μπόζα, γιε μου. Να τα πούμε σαν άντρες!»

* Παραδοσιακό ποτό από κεχρί και ρύζι.

** Η περιτομή.

Ο Ιμπραήμ τον ακολούθησε δίχως αντιρρήσεις. Σεβόταν τον πατέρα του. Το μαρτυρούσαν οι πράξεις του και οι λιγοστές κουβέντες του. Όμως ο νεαρός άντρας τούτη τη φορά δεν μπόρεσε να κρύψει πως θα προτιμούσε τη συντροφιά των φίλων του από εκείνη του γονιού του. Πίστευε πως ο πατέρας του δεν είχε καταλάβει ότι ο ίδιος είχε πλέον μεγαλώσει. Τον κουβαλούσε στο γαλακτοπωλείο του Σουλεϊμάν Σουλεϊμάνοβιτς να πιούμε μπόζα, όπως όταν ήταν μικρός, αντί να τον πάρει μαζί του στον καφενέ και να καπνίσουν ναργιλέ. Του εξιστορούσε με πάθος τα μεγαλεία των σουλτάνων και της αυτοκρατορίας τους, αντί να του μιλήσει για τη νέα κατάσταση που διαμορφωνόταν στην Ευρώπη.

Κατέβαιναν αμίλητοι οι δυο τους, δίχως να βιάζονται, μέσα από τα καλντερίμια του τούρκικου μαχαλά. Γυναίκες με τα μακριά τζιχάμπ τους ήταν μαζεμένες γύρω από τη Ναμίκα Χανίμ* και περίμεναν υπομονετικά τη σειρά τους για να γεμίσουν το λαγήνι τους με νερό.

«Σκότωσαν τον βασιλιά! Σκότωσαν τον βασιλιά!»

Τα άσχημα μαντάτα ταξιδεύουν γρήγορα. Δε χρειάζονται ταχυδρομικά τρένα, μηνύματα που μεταδίδονται από τον τηλεγράφο, λέξεις γραμμένες σε πολυσέλιδα γράμματα. Τα άσχημα μαντάτα καβαλικεύουν τον άνεμο και ταξιδεύουν μαζί του σε κάθε απόμερη γωνιά και του πιο απομακρυσμένου σπιτιού. Χώνονται σε υπόγειες κουζίνες, μπουνάρουν σε αγκυροβολημένα καράβια, τρυπώνουν σε καπνισμένους καφενέδες.

Μια παρέα ξυπόλυτων αγοριών ανηφόριζαν τρέχοντας, αναγγέλλοντας ξέπνοα τον θάνατο του βασιλιά. Χτυπούσαν τις πόρτες βιαστικά και μάχονταν ποιο θα φωνάξει πιο δυνατά, ποιο θα ακουστεί πιο μακριά. Ένας νεαρός με σπασμένα τα μπροστινά του δόντια, σίγουρο απομεινάρι κάποιου παλιότερου καβγά ή επικίνδυνου παιχνιδιού, κρατούσε στα χέρια του ένα μα-

* Κόκκινη Βρούση.

ντεμένιο τηγάνι και το χτυπούσε με όλη του τη δύναμη, κάνοντας ακόμα μεγαλύτερη φασαρία.

Ο Σαλί τον άρπαξε από την ξηλωμένη κελεμπία του, τον ανάγκασε να σταματήσει και τον ρώτησε με αγωνία: «Ποιον σκότωσαν; Πού;»

«Τον βασιλιά!» απάντησε με θράσος εκείνος και με μια απότομη κίνηση ελευθερώθηκε από το δυνατό κράτημα του Σαλί και χάθηκε τρέχοντας προς τη μεριά που οδηγούσε στο Τσαούς Μοναστήρι*.

Ο Σαλί έμεινε ακίνητος, προσπαθώντας να συλλάβει το νόημα των λέξεων που μόλις είχε ακούσει. Το αίμα φέρνει πάντα αίμα και δεν του άρεσε η τροπή που έπαιρναν τα πράγματα. Ο Ιμπραήμ, δίπλα του, φάνηκε να ανυπομονεί. Έσιαξε το βαθυκόκκινο φέσι που φορούσε τον τελευταίο χρόνο, δείγμα του ανδρισμού και της καταγωγής του, κι έσπρωξε ελαφρά τον πατέρα του.

«Πατέρα...»

Η φωνή του γιου του συνέφερε τον Σαλί. Πήρε μια βαθιά ανάσα και είπε μοιρολατρικά: «Πάμε, γιε μου! Έτσι το θέλεις ο Αλλάχ!»

Συνέχισαν την πορεία τους μέχρι να βγούνε στον Μεγάλο Δρόμο. Ο Ιμπραήμ έδειχνε τώρα ανήσυχος, ήθελε να μάθει.

«Τι έγινε, πατέρα;»

Όμως ο Σαλί δεν είχε διάθεση να μιλήσει. Το στόμα του είχε ξεραθεί κι η ψυχή του πλέον δεν επιθυμούσε μπόζα κι εκμέκ, αλλά ένα δυνατό ρακί με *ισλί κιοφτέ*. Σταμάτησε απότομα, κοίταξε τον γιο του – μέσα σε μια στιγμή είχε δίπλα του έναν άντρα κι όχι ένα αμούστακο παιδί.

«Πάμε να πιούμε ένα ρακί», κι ο Ιμπραήμ τον ακολούθησε, προσπαθώντας να κρύψει τον ενθουσιασμό του κάτω από το γρήγορο βάδισμά του.

* Μονή Βλαττάδων.

Βγήκαν στην Εγγατία και κατευθύνθηκαν προς το Καπάν*. Τα νέα είχαν φτάσει εδώ και ώρα και οι έμποροι έκλειναν έντρομοι τα καταστήματά τους, οι καφετζήδες τραβούσαν τα τραπέζια στο βάθος του μαγαζιού, ο κόσμος κρεμόταν στα παράθυρα για να μάθει λεπτομέρειες.

«Σκοτώσανε τον βασιλιά!»

«Θάνατος στους φονιάδες!»

Η απελπισία και η οργή του πλήθους φαίνονταν στις σπασμωδικές κινήσεις, στις τσιριχτές φωνές, στα απλανή βλέμματα. Ένα ρίγος διαπέρασε την πλάτη του Ιμπραήμ. Ξαφνικά δεν αισθανόταν πια μεγάλος, αλλά παιδί. Δεν ήξερε πώς να πράξει. Ασυναίσθητα, καθυστέρησε το βήμα του κι άφησε τον πατέρα του να περπατήσει μπροστά, να τον καθοδηγήσει εκείνος.

Έβλεπε κόσμο να τρέχει δεξιά κι αριστερά, άντρες και γυναίκες να τσαλαβουτούν στους λασπωμένους δρόμους δίχως να νοιάζονται για τα καθαρά τους ρούχα.

«Θάνατος στους φονιάδες!»

Την είχε ξανακούσει αυτή την απειλή πριν από λίγα λεπτά, μα τούτη η φωνή ήχησε σαν συριγμός φαρμακερού φιδιού μέσα στ' αυτί του. Ερχόταν από δίπλα του, τον άγγιζε θαρρείς, μα δεν πρόλαβε ν' αντιδράσει.

Ένα τσίμπημα αισθάνθηκε μόνο, στο κάτω μέρος της κοιλιάς του, κι ύστερα ένα τράβηγμα που του 'φερε πόνο βαθύ κι ίσα που πρόλαβε να δει το λευκό του πουκάμισο να βάφεται κόκκινο. Έφερε το χέρι του στην πληγή, μα κοκκίνισε και κείνο και τον τρόμαξε.

«Πατέρα...» έκανε να φωνάξει, μα εκείνος είχε ταχύνει το βήμα του και δεν είχε αντιληφθεί πως ο Ιμπραήμ δε βάδιζε πλέον δίπλα του.

«Θάνατος στους φονιάδες!» άκουγε συνεχώς την κραυγή, μα δεν ήξερε πλέον αν ήταν η φωνή της παραζάλης του ή το πλήθος που ζητούσε εκδίκηση.

* Κλειστή αγορά της πόλης.

«Θάνατος στους φονιάδες!»

Μα εγώ δεν είμαι φονιάς! ήθελε να τους πει, όμως η φωνή δεν έλεγε να βγει από τα σωθικά του.

Τα γόνατά του λύγισαν.

* * *

Ποτέ δεν κατάλαβε ο Μεχμέτ εφέντης γιατί σταμάτησε να βοηθήσει τον νεαρό που είδε να πέφτει κατάχαμα. Γιατί έβγαλε το λευκό μαντίλι του και το πίεσε στην πληγή για να σταματήσει το αίμα που ανάβλυζε. Γιατί δεν έφυγε δίπλα από τον νεαρό Ιμπραήμ παρά μόνο σαν βεβαιώθηκε από τους γιατρούς του πως δεν κινδύνευε. Ήταν από τις λίγες στιγμές στη ζωή του που αναρωτήθηκε μήπως ο Θεός αποφάσιζε να παίξει με τις ζωές των ανθρώπων όταν βαριόταν.

Εννιά Οθωμανοί σκοτώθηκαν μέσα σε λίγη ώρα. Η πόλη θα πνιγόταν στο αίμα αθώων. Ο πρίγκιπας Νικόλαος, με τη βοήθεια του Κωνσταντίνου Ρακτιβάν, εκπροσώπου της ελληνικής κυβέρνησης στη Θεσσαλονίκη, αντιλήφθηκε την κρισιμότητα της κατάστασης. Έπρεπε να μαθευτεί γρήγορα πως ο δολοφόνος ήταν Έλληνας, προτού ο κόσμος γυρέψει εκδίκηση από εκείνους που δεν έφταιγαν.

«Με βαθύν πόνον εις την ψυχήν και την καρδίαν, σας αναγγέλλω τον θάνατον του Σεπτού Βασιλέως μας και πεφιλημένου μου πατρός. Σας προσκαλώ να ορκισθήτε πίστιν εις τον νέον μας Βασιλέα Κωνσταντίνον».

* * *

Μαύρο. Η ψυχή της Θεσσαλονίκης ντύθηκε στο μαύρο. Έναν ολόκληρο μήνα που κράτησε το λαϊκό προσκύνημα της σορού του βασιλιά, η πόλη πενθούσε. Στα παράθυρα των αρχοντικών αλλά και των ταπεινών σπιτιών κρεμάστηκαν μαύρα πανιά, ο Λευκός

Πύργος μαυροφορέθηκε, τα μαγαζιά τις πρώτες μέρες παρέμειναν κλειστά, ψάλθηκαν επιμνημόσυνες δεήσεις στις εκκλησίες, έγιναν επιμνημόσυνες τελετές στις συναγωγές, δειήθηκαν οι χοτζάδες στον Αλλάχ επικαλούμενοι τον «Βασιλέα Πατέρα» στην αραβική γλώσσα. Μαύρο. Απόλυτο μαύρο.

* * *

«Σοφία!»

Η φωνή της μητέρας της προσπάθησε να την επαναφέρει στην τάξη. Να μη χοροπηδάει από το ένα πόδι στο άλλο, να μην πειράζει τα ρούχα των ανθρώπων που περίμεναν υπομονετικά μπροστά τους, να μην τραβάει τα μαλλιά της Αναστασίας.

Η Σοφία ξεφύσηξε ανακουφισμένη μόλις έφτασαν στη μεγάλη πόρτα των «ανακτόρων», της βίλας Χατζηλαζάρου, όπου είχαν έρθει να πουν το «ύστατο χαιρε» στον Έλληνα βασιλιά. Εδώ κι ένα μήνα η σορός είχε τεθεί σε λαϊκό προσκύνημα και άνθρωποι όλων των ηλικιών, όλων των τάξεων και όλων των θρησκειών συνέρρεαν για να αποτίσουν φόρο τιμής.

«Λες να είναι βρικόλακας και να μας ρουφήξει το αίμα;» ρώτησε την Αναστασία καθώς έμπαιναν στη μεγάλη αίθουσα όπου βρισκόταν ο βασιλιάς. «Λένε πως είναι τεράστιος και...»

«Πάψε να λες βλακείες!» την αποπήρε η Αναστασία και πρόχωρησε μπροστά.

Ήταν η πρώτη φορά που η Σοφία ερχόταν αντιμέτωπη με τον θάνατο από τόσο κοντά. Η μητέρα της την είχε υποχρεώσει να φορέσει ένα μακρύ μαύρο φόρεμα της Αναστασίας που της έφτανε μέχρι τους αστραγάλους. Είχε μεγάλη περιέργεια να δει έναν νεκρό –πόσο μάλλον όταν αυτός ήταν ο ίδιος ο βασιλιάς!– και ενθουσιαζόταν που θα μπορούσε να το συζητάει αργότερα με τις φίλες της. Φοβόταν όμως κιόλας. Είχε ακούσει ιστορίες για νεκρούς που ζωντανεύουν, που αρπάζουν κορίτσια, κι εξάλλου ποιος της εγγυόταν πως ο θάνατος δεν ήταν κολλητικός;

Στάθηκε αβέβαιη μπροστά στον νεκρό βασιλιά, δίχως να ξέρει τι να κάνει. Είχε δει τους άλλους να σκύβουν και να τον προσκυνούν, ν' ακουμπούν τα χείλη τους πάνω στο κρύο μέτωπό του, όμως η ίδια δεν τολμούσε να το κάνει. Έστεκε μπερδεμένη, προσπαθώντας να εστιάσει το βλέμμα της στη μεγάλη ελληνική σημαία που σκέπαζε το σώμα κι άφηγε ακάλυπτο μόνο το χλομό πρόσωπο, που συνέχιζε να χαμογελάει παρά την ακαμψία του θανάτου. Θυμήθηκε τη σημαία που πριν από λίγο καιρό ανέμιζε στα χέρια της, ίδια με τούτη εδώ που σκέπαζε το άηυχο κορμί. Οι επιμνημόσυνες ευχές των τεσσάρων ψαλτάδων την ενοχλούσαν στ' αυτιά κι ήθελε να πάρει μια βαθιά ανάσα και να βγει αμέσως από τούτο τον κλειστό χώρο. Άνοιξε το στόμα της και η μυρωδιά ή η γεύση –οι δύο αυτές αισθήσεις πάντα μπερδεύονταν στο μυαλό της– των κομμένων λουλουδιών, του ανατολίτικου λιβανιού, του πηχτού καπνού και της υπόγειας αποσύνθεσης εισχώρησε στα ρουθούνια της. Ένα κύμα εμετού ανέβηκε στο λαρύγγι της κι αναγκάστηκε να το καταπιεί για να μην το ξεβράσει πάνω στη βασιλική σορό.

Η μυρωδιά του θανάτου. Αυτή είναι η μυρωδιά του θανάτου, σκέφτηκε κι έκανε να φύγει τρέχοντας, δίχως να σκύψει να προσκυνήσει τον νεκρό, δίχως ν' αφήσει τα δάχτυλά της ν' αγγίξουν την ιερή εικόνα, δίχως να σηκώσει το κεφάλι της ν' αντικρίσει τους Έλληνες αξιωματικούς που φρουρούσαν καθημερινά τη βασιλική νεκρική κλίνη.

Ο αέρας δεν έφτανε στα πνευμόνια της. Το κεφάλι της γύριζε. Το στέρνο της την πονούσε. Ήθελε να πάρει μια ανάσα, όμως δεν τολμούσε. Ήξερε πλέον πως δε θα εισέπνεε καθαρό αέρα αλλά το σάπιο άρωμα του θανάτου.

Θα πέσω κάτω... Τα πόδια της δεν την κρατούσαν πλέον. Ασυναίσθητα, άπλωσε το δεξί της χέρι και κρατήθηκε από το τσόχινο μανίκι ενός αξιωματικού. Το αντρικό μπράτσο τινάχτηκε με βία, θέλοντας να διώξει μακριά το νεανικό χέρι που ζητούσε στήριγμα. Η Σοφία κρατήθηκε πεισματικά και σήκωσε με αναίδεια το βλέμμα της να δει ποιος ήταν εκείνος που της αρνήθηκε τη βοή-

θείά του. Το μόνο που αντίκρισε ήταν δυο γυάλινα μαύρα μάτια. Την τρώμαξαν περισσότερο κι από τη μυρωδιά του θανάτου.

«Σαλάκ*», σφύριξε μέσα από τα δόντια της την αγαπημένη της βρισιά, την οποία είχε υιοθετήσει ύστερα από μια βόλτα με τον πατέρα της στο λιμάνι. Με όση δύναμη της απέμεινε, έφυγε σχεδόν τρέχοντας από το δωμάτιο.

«Τον φίλησες;» ρώτησε την Αναστασία αργότερα, σαν έφτασαν στο σπίτι τους. Ήθελε να μοιραστεί μαζί της την παγωνιά του θανάτου που είχε αισθανθεί. «Τον φίλησες;»

Η Αναστασία δεν απάντησε. Το βλέμμα της είχε κάτι το απροσδιόριστο, κάτι που η Σοφία έβλεπε για πρώτη φορά.

«Τον κοίταξα μόνο στα μάτια».

Σώπασαν για λίγο και οι δύο.

«Και θέλω να τον ξαναδώ».

Η Σοφία ανατρίχιασε. Έβγαλε τη γλώσσα της έξω σε μια γκριμάτσα αποδοκιμασίας και πρόσθεσε: «Να πας μόνη σου την επόμενη φορά».

«Φυσικά και δε θα έρθεις μαζί μου», της απάντησε η άλλη με φούρια.

«Μα τι του βρήκες; Επειδή είναι βασιλιάς; Μύριζε φριχτά εκεί μέσα».

Η Αναστασία την κοίταξε μ' ένα βλέμμα όλο απορία. Της χαμογέλασε συγκαταβατικά.

«Μα δε μιλάω για τον βασιλιά. Για τον αξιωματικό με τα μαύρα μάτια μιλάω. Εκείνον που σε συγκράτησε για να μην πέσεις κάτω και μας κάνεις όλους ρεζίλι».

«Μα...» η Σοφία έκανε να διαμαρτυρηθεί, όμως σταμάτησε.

Ο λοχαγός του πεζικού Τζαννέτος Πετροπουλέας μόλις είχε μπει στη ζωή τους, ύπουλα κι αθόρυβα σαν τη βαριά μυρωδιά του θανάτου.

* Ηλίθιος.

Ορισμένα γεγονότα παραμένουν για πάντα στο σκοτάδι γιατί το σκοτάδι τα δημιούργησε και τα έθρεψε. Οι πραγματικές αιτίες που όπλισαν το χέρι του βασιλικού δολοφόνου, Αλέξανδρου Σχινά, δεν έγιναν ποτέ γνωστές. Ο δράστης, ένα μήνα αργότερα, έχασε τη ζωή του πέφτοντας από το παράθυρο του Διοικητηρίου, όπου είχε οδηγηθεί για ανάκριση. Η επίσημη εκδοχή ήταν πως αυτοκτόνησε, άλλοι είπαν πως τον εκπαραθύρωσαν. Οι εφημερίδες της εποχής έγραψαν πως ο Σχινάς ήταν παρανοϊκός, αναρχικός και σκότωσε τον βασιλιά γιατί στο παρελθόν εκείνος δεν τον είχε βοηθήσει οικονομικά. Οι φήμες που κυκλοφορούσαν έλεγαν πως ο Σχινάς ήταν πράκτορας του βουλγαρικού κοιμιάτου, που ήθελε την εξολόθρευση του Έλληνα βασιλιά, ενώ κάποιες άλλες πως ήταν «δάκτυλος» της Αυστροουγγαρίας, που επιθυμούσε την αποσταθεροποίηση στα Βαλκάνια. Η βασίλισσα Όλγα έμεινε μόνη με τον δράστη τρεις ολόκληρες ώρες και βγήκε έξαλλη από τη συζήτηση μαζί του, αφού πρώτα τού χάρισε μία Αγία Γραφή. Ποτέ δε μαθεύτηκε τι ειπώθηκε πίσω από τις κλειστές πόρτες. Το ανακριτικό υλικό μπήκε σ' ένα μπαούλο και ταξίδεψε για την Αθήνα με το ατμόπλοιο Ελευθερία, όμως η καμπίνα που φυλασσόταν πήρε φωτιά και δεν απέμεινε τίποτε απ' όλους τους φακέλους.

* * *

Κάποιοι έρωτες καταλήγουν στο σκοτάδι γιατί το σκοτάδι τρέφει την ψυχή κάποιων ανθρώπων. Ρουφούν αδηφάγα το φως ορισμένων ψυχών για να γεμίσει λάμψη το δικό τους σκοτάδι. Για τη Σοφία, η Αναστασία ήταν το φως και ο Τζαννέτος το σκοτάδι.

Πώς μπορεί να είναι ευλογημένος ένας έρωτας που έριξε τον σπόρο του στο νεκροκρέβατο ενός δολοφονημένου; Ρίξωσε στο αίμα, καρποφόρησε στο αίμα, θα καταλήξει στο αίμα...

Η αδύναμη φωνή της Εσρά δεν μπόρεσε να φτάσει στ' αυτιά τους.

Η γιαγιά ανοίγει απότομα τα βλέφαρά της, φέρνει με κόπο το δεξί της χέρι μπροστά στα μάτια της και κάνει μια κίνηση σαν να θέλει να διώξει κάτι που την ενοχλεί.

«Όχι ακόμα», ακούγεται σαν ψίθυρος η φωνή της.

Θέλω να σηκωθώ από την πολυθρόνα στην οποία τόση ώρα βρίσκομαι κουλουριασμένη, να την πλησιάσω, να της χαϊδέψω το μέτωπο, μα φοβάμαι πως θα την αναστατώσω. Τούτη η νύχτα είναι δική της. Πρέπει να τη σεβαστώ.

«Δεν ήρθε η ώρα σου ακόμα...» Η φωνή της αρχίζει να τρέμει, τα μάτια της γίνονται κόκκινα, το ρυτιδιασμένο από τα χρόνια μέτωπό της ζαρώνει ακόμα περισσότερο.

Φοβάμαι πως η ηρεμία που τόσο επιζητούσε θα χαθεί μέσα σε μια στιγμή, πως δε θα μπορέσει να συνεχίσει τον ύπνο της δίχως τους εφιάλτες που τη στοιχειώνουν μια ζωή. Δεν μπορώ να την αφήσω να φύγει έτσι. Θέλω να ταξιδέψει ήρεμη, χαρούμενη, όπως η ίδια το επέλεξε. Θέλω να χαϊδέψω τα μακριά της μαλλιά, να την αγκαλιάσω και να της τραγουδήσω για να διώξω καθετί που τη στενοχωρεί, όπως έκανε κι εκείνη όλα αυτά τα χρόνια με μένα. Θέλω να την προστατέψω όπως με προστάτενε κι αυτή σε κάθε δάκρυ που έχυνα για έναν χαμένο έρωτα, κάποια αποτυχημένη εξεταστική ή μια ατυχή επαγγελματική συνάντηση. Κάνω να σηκωθώ...

«Φύγε, αναθεματισμένε!»

Πώς βγήκε τόσο δυνατή φωνή μέσα από τούτο το αδύναμο κορμί; Πώς είναι δυνατόν να κρύβεται ακόμα τόσος πόνος μέσα σ' αυτή την αγέρωχη ψυχή; Πώς γίνεται να υπάρχει ακόμα μίσος σ' αυτή την καρδιά που όλους τους συγχωρούσε;

«Σαλάκ!» φτύνει την αγαπημένη της βρισιά κι η ανάσα της ξαναβρίσκει τον κανονικό της ρυθμό.

Δεν την ήθελε ακόμα αυτή τη συνάντηση, αλλά δεν μπορούσε και να την αποφύγει, αφού αποφάσισε να τα ζησει ξανά όλα από την αρχή. Καλά και κακά. Κακά και καλά.

Είμαι σίγουρη πως πάλι εκείνος την αναστάτωσε. Ο αναθεματι-

σμένος Τζαννέτος. Εκείνος το όνομα του οποίου μια ζωή ολόκληρη απέφενγε να αναφέρει. Τις ελάχιστες φορές που υποχρεώθηκε να το προφέρει, όπως τότε που αποφάσισε να μου μαρτυρήσει ολόκληρη την ιστορία της οικογένειας, το συνόδευε πάντα με το ίδιο επίθετο. Ο αναθεματισμένος. Ο αναθεματισμένος Τζαννέτος.

Η γιαγιά δεν τον συγχώρεσε ποτέ. Προσπαθώ να είμαι αντικειμενική. Δεν ξέρω αν φταίει εκείνος για όλα όσα του καταμαρτυρεί ή εάν η ίδια επέλεξε να ρίξει επάνω του όλη την ευθύνη για τα δεινά που τη βρήκαν στη ζωή της. Δεν το γνωρίζω και μάλλον δε θα το μάθω ποτέ. Όλοι οι πρωταγωνιστές εκείνης της ιστορίας έχουν φύγει. Μοναδική μάρτυρας η γιαγιά. Σε λίγο θα τους ακολουθήσει κι αυτή.

Ο Τζαννέτος. Ο αναθεματισμένος Τζαννέτος. Δεν μπορώ να μισήσω ένα πρόσωπο που δε γνώρισα ποτέ, ένα πρόσωπο που προξένησε τόσο πόνο δίχως ίσως να το καταλάβει. Δεν μπορώ όμως να αγαπήσω κι ένα πρόσωπο που τόσο μίσησε η γιαγιά. Η δική μου γιαγιά.

Χρειάζομαι επειγόντως ένα τσιγάρο. Η γιαγιά έχει ηρεμήσει. Μα ψυχανεμίζομαι πως δε θα είναι για πολύ.

«Γιαγιά, κατεβαίνω για τσιγάρα».

Μου χαμογελάει. Είμαι σίγουρη πως μου χαμογελάει.

«Μην αργήσεις. Η μαμά σου θ' ανησυχήσει», μου απαντάει και δάκρυα αυλακώνουν τα μάτια μου, καθώς με γυρίζει χρόνια πίσω. Τότε που ήμουν δεκάξι κι η γιαγιά με κάλυπτε στις εφηβικές μου αμαρτίες. Πόσες γιαγιάδες άραγε καλύπτουν τ' ανομήματα των έφηβων εγγονών τους;

Ένα από τα πρώτα κλεφτά μου τσιγάρα παρέα με τη γιαγιά Σοφία το έκανα. Όταν μ' έπιασε στο μικρό αποθηκάκι στην ταράτσα. Δε μου είπε τίποτα. Μόνο άναψε κι η ίδια ένα από κείνα τα περιέργα, δικά της τσιγάρα, με τη σκληρή κασετίνα. Ακόμα τα θυμάμαι. Έθνος. Κάθισε δίπλα μου, χάθηκε στις σκέψεις της, κι όταν σηκώθηκε να φύγει, μου είπε: «Μην αργήσεις. Η μαμά σου θ' ανησυχήσει».

Η νύχτα είναι μακριά. Με διπλά πακέτα στην τσέπη, επιστρέφω στο σπίτι. Η γιαγιά δείχνει να με περιμένει. Το μεγάλο μπλε ζαφείρι στο δάχτυλό της σκορπά περίεργες αντανakλάσεις στο μισοσκοτεινό δωμάτιο.

«Μην ανησυχείς, δεν άργησες», μου λέει και χάνεται ξανά στον ύπνο και στις αναμνήσεις της.

*Σ*αλονίκη, η πόλη των τριών θεών, των χριστιανών,
των μουσουλμάνων και των Εβραίων, προσπαθεί να βρει
την ταυτότητά της στην αυγή του εικοστού αιώνα.

Αύγουστος 1917. Η πόλη καίγεται συθέμελα. Ο πλούσιος Μεχμέτ
εφέντης σώζει τη ζωή μιας χριστιανής, της Σοφίας. Την ερωτεύεται
παράφορα, παντρεύεται όμως μια άλλη γυναίκα.

Η Ζοζεφίν και το πολυτελές πορνείο της γίνονται μάρτυρες μιας
μάζωξης λαών από όλα τα μέρη του κόσμου, που θα κληθούν να χύσουν
το αίμα τους σε έναν καταστροφικό πόλεμο.

Η Εσρά, μια τσιγγάνα που η γέννησή της χάνεται στον χρόνο,
κινείται αθόρυβα και υπογείως στην πόλη κάτω από την πόλη και
παρεμβαίνει στις ανθρώπινες ζωές.

Μια επιστολή, πολλά χρόνια αργότερα, φέρνει στο φως επτα-
σφράγιστα μυστικά που σημάδεψαν τη μοίρα όλων αυτών που κάποτε
σεργιάνισαν στους δρόμους της Θεσσαλονίκης.

*Ο βαρδάρης, ο αέναος τοπικός άνεμος,
μας παρασέρνει στη δίνη της ιστορίας
μιας πόλης σαγηνευτικής και φέρνει
μαζί του ψιθύρους
ξεχασμένους.*

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ

www.psichogios.gr

ISBN: 978-618-01-1428-7

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 17634

Ε Σ Ε Ι Σ Κ Ι Ε Μ Ε Ι Σ Π Α Ν Τ Α Σ ' Ε Π Α Φ Η